

Araştırma Makalesi/ Research Article

Serbest Cumhuriyet Fırkası Bibliyografyası

Fatih Selçuk*

(Orcid: 0000-0002-0505-0539)

Makale Gönderim Tarihi

10.09.2024

Makale Kabul Tarihi

19.12.2024

Atıf Bilgisi/Reference Information

Chicago: Selçuk, F., “Serbest Cumhuriyet Fırkası Bibliyografyası”, *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 10/1 (Mart 2025): 996-1053.

APA: Selçuk, F. (2025). Serbest Cumhuriyet Fırkası Bibliyografyası. *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 10 (1), 996-1053.

Öz

Serbest Cumhuriyet Fırkası, tek parti döneminin önemli dönüm noktalarından biridir. Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal (Atatürk) tarafından yakın dostu Paris Büyükelçisi Fethi (Okyar) Bey'e kurdurulan bu siyasi parti, ilk başta Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde hükümeti denetleyebilecek bir muhalefet partisi olarak düşünülürken, kısa bir süre içerisinde geniş halk kitlelerinin desteğini almıştır. Bu destek, hükümetin uygulamalarından ve ekonomiden şikayetçi olan kitlelerin kısa sürede bu partiye akmasıyla somut bir hal almaya başlamıştır. 1930 Belediye Seçimleri'ne de katılan bu parti, tek parti döneminin açık bir rekabete dayalı ilk ve tek seçiminde iktidar partisi olan Cumhuriyet Halk Fırkası'nı çok zor durumda bırakmış ve iktidar açısından rejimin tehlikede görülmesine neden olacak ölçüde bir manzara ortaya çıkmıştır. Bu ortam içerisinde Serbest Cumhuriyet Fırkası, Gazi'nin de tarafını Cumhuriyet Halk Fırkası'ndan yana olacak şekilde açık etmesinin ardından, kurucusu Fethi Bey tarafından 17 Kasım 1930 tarihinde feshedilmiş ve böylelikle tek parti döneminin üç aylık çok partili tecrübesi son bulmuştur. Tarih yazımında Serbest Cumhuriyet Fırkası tecrübesi, resmi olarak ilk kez 1931 tarihli Lise Tarih Ders Kitabı'nda ele alınmıştır. Akademik literatürde ise Serbest Cumhuriyet Fırkası üzerine yapılan değerlendirmeler ilk olarak Türkiye'nin çok partili hayata yeniden geçiş yaptığı 1945-50 sonrası dönemde başlamıştır. O tarihten bugüne kadar geçen yaklaşık

* Doktora Öğrencisi. Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Türkiye. fatihselcuk35@gmail.com.

Ph.D. Candidate, Ege University, Institute of Social Sciences, Main Discipline of History, Türkiye.

yetmiş yıllık süre zarfında Serbest Cumhuriyet Fırkası, çok sayıda kitaba, teze, makaleye ve süreli yayına konu olmuş, hakkında çokça değerlendirme yapılmıştır. Fakat Serbest Cumhuriyet Fırkası'na dair literatür, bütünsel olarak bir araya getirilmemiştir. Bu makale, Serbest Cumhuriyet Fırkası üzerine yazılmış kitap, tez, makale ve diğer yayınları bir araya getirerek araştırmacıların ilgisine sunmaktadır. Bu konuda mevcut literatürün bir arada incelenmesi, Serbest Cumhuriyet Fırkası'na dair tarih yazımında gelineen noktayı ve eksiklikleri tespit etmek noktasında önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Serbest Cumhuriyet Fırkası, Serbest Fırka, Türk siyasi tarihi, Bibliyografya, SCF.

Free Republican Party Bibliography

Abstract

The Free Republican Party is one of the important turning points of the single-party era. This political party, which was founded by President Gazi Mustafa Kemal (Atatürk) to his close friend Fethi (Okyar) Bey, the Ambassador to Paris, was initially conceived as an opposition party that could control the government in the Grand National Assembly of Türkiye, but in a short period of time, it gained the support of the masses of the people. This support became tangible as the masses who complained about the government's practices and the economy started to flow to this party in a short period of time. Participating in the 1930 Municipal Elections, this party put the ruling Republican People's Party, the Republican People's Party, in a very difficult situation in the first and only election of the one-party era based on open competition, and a view emerged that caused the regime to be seen in danger for the government. In this environment, the Free Republican Party was dissolved by its founder Fethi Bey on November 17, 1930, after Gazi declared his side in favor of the Republican People's Party, and thus the three-month multi-party experience of the single party regime came to an end. In the historiography, the Free Republican Party experience was officially discussed for the first time in the 1931 High School History Textbook. In the academic literature, evaluations on the Free Republican Party first began in the post-1945-50 period when Türkiye transitioned to multi-party life. In the nearly seventy years that have passed until today, the Free Republican Party has been the subject of numerous books, theses, articles and periodicals, and many evaluations have been made about it. However, the literature on the Free Republican Party has not been brought together as a whole. This article brings together books, theses, articles and other publications on the Free Republican Party and presents them to the attention of researchers. Examining the existing literature on this subject together is important in terms of determining the point reached and the deficiencies in the historiography of the Free Republican Party.

Keywords: Free Republican Party, Free Party, Turkish political history, Bibliography, SCF.

Giriş

1923 yılında ilan edilen Cumhuriyet'in kurucu Cumhurbaşkanı ve Cumhuriyet Halk Fırkası (CHF) Genel Başkanı Gazi Mustafa Kemal (Atatürk), Cumhuriyet'in erken dönemlerinde karşılaşılan ekonomik, siyasi ve sosyal meselelerin yarattığı şikayetlerin Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) içerisinde dile getirilmesi, hükümetin denetlenmesi ve yurtdışında kendisine yönelik yapılan “diktatör” benzetmelerinin bertaraf edilebilmesi amacıyla bir muhalefet partisi kurulması fikrini öne sürmüştür. Gazi'nin bu fikri ilk olarak 1930 yılının Nisan ayında Başvekil İsmet (İnönü) Bey ile paylaştığı anlaşılmaktadır. Gazi'nin aklında, parti içerisinden çıkmak suretiyle TBMM'de temsil edilecek, rejim¹ ve inkılaplar müstesna olmak kaydıyla gündelik siyaset ile ilgili konularda görüş bildirecek, sadık bir muhalefet partisinin kurulması vardır. Bunun için de gençlik yıllarından beri tanıdığı yakın dostu Paris Büyükelçisi Fethi (Okyar) Bey'i uygun görmüştür. Fethi Bey 1930 yılının Temmuz ayında tatil için ailesiyle birlikte Türkiye'ye geldiği zaman Gazi, Yalova'da kendisine yeni bir parti kurulması konusunu açmış, bu konuda tarafsız kalmak başta olmak üzere çeşitli güvenceler vermiş ve nihayet Fethi Bey'i yeni bir parti kurmak konusunda ikna etmiştir. Karşılıklı görüşmelerin ardından Fethi Bey, basın üzerinden göstermelik bir açık mektup kaleme alarak siyasi parti kurmak üzere Cumhurbaşkanı'ndan izin istemiş, Gazi de aynı sıfatla ve yine basın üzerinden bir açık mektup ile bu izni vermiştir. Böylelikle Serbest Cumhuriyet Fırkası (SCF) olarak kararlaştırılan muhalefet partisi, 12 Ağustos 1930 tarihinde resmen kurulmuştur. Bu fırka, Gazi'nin de iki parti arasında tarafsız olacağına güvencesini vermesinin ardından kısa sürede halk kitlelerinden yoğun bir destek görmüştür. İnkılaplar ve ekonomi başta olmak üzere pek çok konudan memnuniyetsizlik duyan ya da yeni düzen içerisinde kendisine yer edinemeyen kimselerin başını çektiği kitleler, SCF saflarındaki esas kitleyi oluşturmuştur. Fethi Bey'in SCF'nin Batı Anadolu teşkilatlarını kurmak üzere 4 Eylül 1930 tarihinde İzmir'den başlamak üzere gerçekleştirdiği bir gezi, iktidar açısından toplumsal hoşnutsuzluğun somut bir şekilde görülmesi ile sonuçlanmıştır. Bu süreç içerisinde 1930 Ekim'inde gerçekleştirilen ve SCF'nin de katıldığı belediye seçimleri, halkın bu yeni fırkaya olan desteğini daha da açığa vurmuştur. Tüm bu siyasi manzara karşısında CHF iktidarı büyük bir endişeye kapılmış ve bu endişe

¹ Makale boyunca genel olarak “tek parti rejimi” ve kısaca “rejim” kavramı yaygın olarak kullanılmış olup, bu kavramın, ilgili dönemde bizzat resmi ağzlar tarafından da dile getirildiği şekliyle, siyasi sistemi ve düzeni tanımlamak için kullanıldığını belirtmek gerekmektedir. Örnek olarak bkz. Nihat Erim, “Prensipler, Metodlar ve Şahıslar”, *Ulus*, 3 Ağustos 1947, s. 1, 3.

Gazi tarafından da paylaşılmıştır. İnkılaplardan kaynaklı hoşnutsuzluk, ekonomik darboğaz ve hükümetin pek çok politikasının halk tarafından eleştirilmesi, iktidar açısından meselenin bir rejim meselesi halini almasına neden olmuştur. Bu ortam içerisinde gerek daha önce iki parti arasında tarafsız kalacağını ifade etmiş olan Gazi'nin CHF Genel Başkanlığını açıkça vurgulamak zorunda kalması gerekse belediye seçimleri esnasında yaşananlar neticesinde Fethi Bey, 17 Kasım 1930 tarihinde SCF'yi feshetmiştir.²

Ömrü üç ay kadar süren SCF, Türk Siyasi Tarihi'nde son derece önemli bir yer tutmaktadır. Onun önemi öne sürdüğü yahut icra ettiği politikalarından değil, içerisinde çıktığı tek parti iktidarında bıraktığı izlerden kaynaklanmaktadır. SCF'nin üç ay gibi kısa bir süre faaliyet gösterebildiği göz önüne alındığında, kendisinden beklenenden çok daha farklı ve büyük bir etki bıraktığı söylenebilir. Tek parti sistemi ile ülkeyi idare eden CHF, 1924 yılının Kasım ayında TBMM içerisinde çıkan ve özellikle İstanbul'da kısa sürede etkin bir hale gelen Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın (TCF) ardından,³ 1930 yılındaki SCF tecrübesi sayesinde toplumun fırkaya ve inkılaplara bakışını çok daha açık bir

² Osman Okyar ve Mehmet Seyitdanlioğlu, *Atatürk, Okyar ve Çok Partili Türkiye*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2017, ss. 65 vd.; Emine Gürsoy Naskali, *Celal Bayar Arşivinden Serbest Fırka Anıları*, Doğan Kitap, İstanbul, 2015; Ahmet Ağaoğlu, *Serbest Fırka Hatıraları*, Nebioğlu Yayınevi, İstanbul, 1949; Feridun Kandemir, *Serbest Fırka Nasıl Kuruldu-Nasıl Kapatıldı?*, Ekicigil Matbaası, İstanbul, 1955; Cem Emrence, *99 Günlük Muhalefet: Serbest Cumhuriyet Fırkası*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008; Eyüp Öz, *Serbest Cumhuriyet Fırkası ve Muhalif Ege*, İletişim Yayınları, 2019, ss. 37-127; Çetin Yetkin, *Serbest Cumhuriyet Fırkası Olayı*, Karacan Yayınları, İstanbul, 1982; Tekin Erer, *Türkiye'de Parti Kavgaaları*, Ticaret Borsası Matbaası, İstanbul, 1963, ss. 47-68; Faliş Rifki Atay, *Çankaya*, Sena Matbaası, İstanbul, 1980, ss. 461-466; Abdülhamit Avşar, *Bir Partinin Kapanmasında Basının Rolü: Serbest Cumhuriyet Fırkası*, Kitabevi, İstanbul, 1998; Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Politikada 45 Yıl*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1968, ss. 101-113; Kılıç Ali, *Atatürk'ün Sırdaşı Kılıç Ali'nin Anıları*, der. Hulûsi Turgut, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2007, ss. 255-279; Süreyya İlmen, *Dört Ay Yaşamış Zavallı Serbest Fırka*, Muallim Fuad Gücüyener Yayınevi, İstanbul, 1951; Hilmi Uran, *Meşrutiyet, Tek Parti, Çok Parti Hatıralarım (1908-1930)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2017, ss. 193-202; Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam*, Cilt:3, Remzi Kitabevi, 33. Baskı, İstanbul, 2017, ss. 339-375; Ahmet Gülen, *Kronolojik Serbest Cumhuriyet Fırkası Tarihi*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2022.

³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Erik Jan Zürcher, *Cumhuriyetin İlk Yıllarında Siyasal Muhalefet: Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (1924-1925)*, çev. Gül Çağalı Güven, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013.

şekilde görme imkanı bulmuştur.⁴ Öyle ki, SCF'nin kendisini feshetmesinden yaklaşık bir ay sonra mehdilik iddiasıyla Menemen'de ortaya çıkan bazı kimselerin bir asteğmeni (Kubilay) katletmeleri dahi iktidar nezdinde SCF'nin yarattığı etkiye bağlanmış ve bu görüş uzun bir süre boyunca tarih yazımını etkilemiştir.⁵ CHF açısından bir tür uyarı sinyali olan bu gelişmelerin ardından Gazi, bir yurt gezisine çıkmış ve halk nezdindeki manzarayı bizzat gözlemlemiştir.⁶ Bu sürecin sonunda CHF iktidarının düşündüğü çözüm, inkılapları halka götürmek ve tek parti rejimine bir istikamet vermek yönünde adımlar atmak olmuştur. 1930'lu yılların ilk yarısında gerek CHF gerekse devlet nezdinde alınan kararlar bunun doğrudan bir sonucu olarak değerlendirilebilir.⁷

Diğer yandan, SCF'nin tek parti dönemi açısından uzun vadede de önemli bir tecrübe olduğunu da vurgulamak gerekir. Kısa ömürlü SCF'nin akıbeti zihinlerde o denli bir yer edinmiştir ki, 1945 yılından itibaren yeni siyasi partiler kurulmaya başlandığı zaman kamuoyu bu üç aylık tecrübeyi bir kere daha hatırlamıştır. Bu süreçte SCF'nin de bir zamanlar danışıklı dövüş (muvazaa) partisi olarak kurulduğunun düşünülmesi, 1946 yılında Demokrat Parti (DP) bizzat Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) içerisinde çıkan isimler tarafından kurulduğu zaman

⁴ Yakup Kadri [Karaosmanoğlu], "C. H. Fırkası", *Hâkimiyeti Milliye*, 29 Teşrinisani [Kasım] 1930, s. 1; Ali Naci [Karacan], "Halk Muztarıptır!", *İnkılâp*, 24 Teşrinisani [Kasım] 1930, s. 1; Ali Naci [Karacan], "Bizim Fırkanın Acınacak Hali", *İnkılâp*, 24 Teşrinisani [Kasım] 1930, s. 1.

⁵ Buna dair örnekler için bkz. *Tarih IV: Türkiye Cumhuriyeti*, Devlet Matbaası, İstanbul, 1931, ss. 195-197; *C.H.P. 25 Yıl*, Ulus Basımevi, Ankara, 1948, s. 21; Enver Ziya Karal, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1965)*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1971, s. 147; Suna Kili, *Türk Devrim Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2014, ss. 229-233; Öz, *Serbest*, ss. 193-234; Tevfik Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1839-1950)*, İmge Kitabevi, Ankara, 2004, ss. 328-337.

⁶ Ahmet Hamdi Başar, *Atatürk'le Üç Ay ve 1930'dan Sonra Türkiye*, Efil Yayınevi, Ankara, 2023; Gürbüz Tüfekçi (haz.), *Atatürk Seyahat Notları (1930-1931)*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1998.

⁷ *C.H.F. Nizamnamesi ve Programı*, T.B.M.M. Matbaası, Ankara, 1931; *C.H.F. Programı (Fırkanın Üçüncü Büyük Kongresi Tarafından Kabul Olunmuştur)*, Devlet Matbaası, İstanbul, 1931; *Cumhuriyet Halk Fırkası Üçüncü Büyük Kongre Zabıtları (10-18 Mayıs 1931)*, Devlet Matbaası, İstanbul, 1931; *C.H.P. Dördüncü Büyük Kurultayı Görüşmeleri Tutulgası (9-16 Mayıs 1935)*, Ulus, Basımevi, Ankara, 1935; *C.H.P. Tüzüğü (Partinin Dördüncü Büyük Kurultayı Onaylamıştır Mayıs 1935)*, Ulus Basımevi, 1935; Cumhuriyet Halk Partisi, *On Beşinci Yıl Kitabı*, 1938, ss. 7-8; Esat Öz, *Türkiye'de Tek-Parti Yönetimi Ve Siyasal Katılım: 1923-1945*, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1992, s. 141; Çetin Yetkin, *Türkiye'de Tek Parti Yönetimi (1930-1945)*, Altın Kitaplar Yayınevi, 1983, ss. 31-42.

kamuoyunda bu yeni partinin de SCF ile aynı akıbeti paylaşabileceğine dair tereddütlere yol açmıştır.⁸

SCF'nin kuruluşundan ve kendisini feshedişinden sonraki dönemlerde hafızalarda yer edinmesini sağlayan esas unsur, üç aylık tecrübe esnasında yaşananların ardından, SCF konusundaki resmi tarih yazımı olmuştur. Bu yazıma ilk olarak 1931 tarihli Lise Tarih Ders Kitabı'nın dördüncü cildinde rastlanmaktadır. SCF tecrübesinin ve onu takiben ortaya çıkan Menemen hadisesinin hemen ardından liselerde okutulmak üzere yayımlanan bu resmi ders kitabında SCF, dolaylı olarak bahis konusu yapılmaktadır. Burada SCF'nin öyküsü 1927 seçimlerinden beri üçüncü devresi içerisinde bulunan TBMM'nin bir olağandışılık içerisinde kendisini feshederek yeniden seçimlere gitme kararı almasının gerekçesi olarak anlatılmaktadır. Koçak'a göre bu, TBMM'nin kendisini feshetmesi aktarılırken SCF'nin adeta *"araya sıkıştırılm[asından]"* ibarettir.⁹ Nitekim SCF, tam da kitabın bu kısmında bir anda ortaya çıkan bir sürecin adı olarak sunulmaktadır. Buna göre, ortada hiçbir neden yok iken, bir anda *"1930 Ağustosunda 'Serbest Cümhuriyet Fırkası' adıyla [adıyla] yeni bir siyasi teşekkül kurul[muştur]."*¹⁰ Fırkanın kim ya da kimler tarafından veya neden kurulduğuna dair ise en ufak bir ifade yoktur. Daha da ilginç olanı, kitapta Gazi'nin SCF'nin kurulmasındaki başat rolüne ya da hiç olmazsa Fethi Bey ile mektuplaşmalarına dair de en ufak bir atfı yapılmamıştır. Gazi ve *"CHF Reisleri"*, kendiliğinden kurulan bu yeni fırkayı yalnızca *"eyi [iyi]"* karşılamakla yetinmişlerdir.¹¹ SCF ile ilgili verilen tek ayrıntı, bu yeni partinin Devletçilik ve diğer ekonomi politikaları hariç olmak üzere tüm ilkelerde CHF ile aynı çizgide bulunuyor olmasıdır. Buna rağmen, resmi ders kitabındaki ifadeyle, *"Serbest Cümhuriyet Fırkasının, cümhuriyetçi ve laik olduğunu ilanına rağmen, memlekette baş kaldırmağa takat bulamıyarak ötede beride sinmiş olan mürteci unsurlar, Halk Fırkasını devirmeği maksatlarının birinci kademesi sayarak, meydana atıl[mışlar]; yeni bir fırkanın teşekkülünü ve bir kısım münevverlerin ona girişini*

⁸ Cemil Koçak, *İkinci Parti: Türkiye'de İki Partili Siyâsî Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950)*, Cilt:1, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010, ss. 371-377, 527-534, 677; Cem Eroğul, *Demokrat Parti: Tarihi ve İdeolojisi*, Yordam Kitap, İstanbul, 2014, ss. 74-75; Metin Toker, *Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları (1944-1973)*, Cilt:1, Yayınevi, Ankara, 1990, ss. 83-84, 96.

⁹ Cemil Koçak, *Belgelerle İktidar ve Serbest Cumhuriyet Fırkası*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006, s. 52.

¹⁰ *Tarih IV*, s. 196.

¹¹ *Tarih IV*, s. 196; Koçak, *Serbest*, ss. 49-54.

inkılap hayatında tefrika alameti sanarak her yerde nifak tohumu saçmağa koyul[muşlardı]. Cümhuriyet Halk Fırkasının ilga ettiği tarikatlar, şeyhleri ve dervişlerle yeniden canlan[mışlardı].”¹² Böylelikle, “yeni fırkanın siperi arkasında gizli irtica faaliyeti başlamıştı[...].”¹³ Bu bakımdan, her ne kadar SCF’ye yönelik doğrudan bir suçlama olmasa da, yaşanan olumsuzluklar SCF’nin kabahati olarak gösterilmektedir; bir diğer ifadeyle SCF gerici akımlara vesile olarak kendi akıbetini biraz da kendisi hazırlamıştır.¹⁴ Bu bakımdan “İrtica[n]ın son mezbuhane saldıışı demek olan Menemen hadisesi bu fesih kararının ne kadar vaktinde, yerinde ve isabetli olduğunu göster[miştir].”¹⁵ 1931 tarihli resmi ders kitabında SCF’ye yönelik yapılan bu değerlendirmelerin, SCF ile ilgili ilk eserlerin yayımlanmaya başladığı 1945-50’li yıllara kadar bu konuya dair temel anlatı olageldiği söylenebilir.¹⁶

İlgili ders kitabının SCF ile ilgili öne sürdüğü tezde dikkat çekici olan bir diğer husus, SCF ile Türkiye’nin çok partili demokrasiye geçiş hedefi arasında herhangi bir bağ kurulmamış, hatta buna dair en ufak bir imada dahi bulunulmamış olmasıdır.¹⁷ İleride görüleceği üzere, daha sonraki dönemlerde oluşacak olan literatür SCF ile Türkiye’nin çok partili demokrasiye geçişi arasında doğrudan bir bağ kuracak ve SCF’yi sürecin bir aşaması olarak sunacaktır. Bu durum, tarih yazımındaki dönemsel değişkenliği göstermesi bakımından dikkat çekici olmakla birlikte, nedenleri ve sonuçları ile birlikte irdelenmeyi hak etmektedir.

SCF ile ilgili tarih yazımı açısından dönüm noktasının Türkiye’nin çok partili düzene yeniden geçiş yaptığı 1945 ve sonrasındaki dönem olduğu söylenebilir. II. Dünya Savaşı’nın hemen ardından CHP iktidarının çok partili demokrasiye geçiş yönünde aldığı karar ile birlikte SCF, resmi tarih anlatısında farklı bir yer bulmaya başlamıştır.¹⁸ CHP’nin resmi yayınları başta olmak üzere pek çok resmi kaynaktan gözlemlenebilen bu söylem değişimi, tek partili rejimin kendi tarihini 1945

¹² Tarih IV, ss. 196-197.

¹³ Tarih IV, s. 197.

¹⁴ Koçak, Serbest, s. 51.

¹⁵ Tarih IV, ss. 196-197; Koçak, Serbest, s. 51.

¹⁶ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Koçak, Serbest, ss. 21-54.

¹⁷ Tarih IV, ss. 196-197.

¹⁸ Aynı dönemde 1931 yılından beri yerleşmiş olan resmi anlatının karşıt tezi olarak değerlendirilebilecek hatırat eserler de ilk defa yayımlanmaya başlanmıştır. Bkz. Ahmet Ağaoğlu, *Serbest Fırka Hatıraları*, Nebioğlu Yayınevi, İstanbul, 1949; Süreyya İlmen, *Dört Ay Yaşamış Zavallı Serbest Fırka*, Muallim Fuad Gücüyener Yayınevi, İstanbul, 1951; Koçak, Serbest, ss. 54-75.

sonrasının şartları çerçevesinde yeniden yorumlaması ile alakalı görünmektedir. Bu süreç içerisinde tek partili rejim, çok partili demokrasiye geçişi en başından beri hedeflenen fakat türlü sebeplerle hayata geçirilemeyen nihai bir inkılap hedefi olarak kamuoyuna sunmuştur. Bu yeni teze göre tek partili rejim, çok partili demokrasi hedefi doğrultusunda geçici olarak düşünülmüştür; diktatörlük hiçbir zaman hedeflenmemiş ve prensip olarak da benimsenmemiştir. Bu hedef doğrultusunda 1945 yılı ile birlikte nihai amaç olan çok partili demokrasiye ulaşılmış ve daha önce hayata geçirilmiş olan inkılaplar dizisine bir yenisi daha eklenmiştir.¹⁹ Bu söylem ilk olarak II. Dünya Savaşı'nın hemen ardından CHP içerisinde ortaya çıkmaya başlayan muhalefet tarafından dile getirilmiştir.²⁰ Akabinde aynı söylem, kısa bir süre zarfında yeni siyasi partilerin (Milli Kalkınma Partisi) de kurulmasına paralel olarak, devletin en üst makamı tarafından daha kapsamlı bir şekilde dile getirilmiş ve benimsenmiştir. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, 1 Kasım 1945 tarihli TBMM açılış nutkunda şu ifadeleri kullanmaktadır:

"[...] Bizim tek eksiğimiz, hükûmet partisinin karşısında bir parti bulunmamasıdır. Bu yolda, memlekette geçmiş tecrübeler vardır. Hattâ iktidarda bulunanlar tarafından teşvik olunarak teşebbüse girişilmiştir. İki defa memlekette çıkan tepkiler karşısında teşebbüsün muvaffak olmaması bir talihsizliktir. Fakat memleketin ihtiyaçları sevkiyle, hür[r]iyet ve demokrasi havasının tabii işlemesi sayesinde, başka siyasî partinin de kurulması mümkün olacaktır. Bununla beraber, Mecliste çokluğu teşkil eden parti üyelerinin hükûmeti tenkidde, devlet ve millet işlerini denetlemede, hiç bir kayda, hattâ hiçbir ölçüye bağlı bulunmadıkları herkesin gözü önünde bir gerçektir (Bravo sesleri). Memleketimizin hürriyet ve güvenlik içinde halk idaresini bütün şartlarıyla geliştirebilecek bir yolda ilerlediğini inanla söyleyebiliriz. Demokrasinin her millet için

¹⁹ Koçak, *Serbest*, ss. 613-692. Ayrıca bkz. Koçak, *İkinci Parti*; Cemil Koçak, *İktidar ve Demokratlar: Türkiye'de İki Partili Siyâsî Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012.

²⁰ Türkiye'deki tek partili rejimin en başından beri demokrasiyi (çok partili anlamda) hedeflediğine dair ifadeler CHP'nin bizzat kendisinden önce, CHP içerisinde muhalefet bayrağını açan milletvekilleri Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü'nün kaleme aldığı "*Dörtlü Takrir*" bildirgesinde yer bulmuştur. Bahsi geçen dört isim, 7 Haziran 1945 tarihli takrirlerinde Atatürk'ün idealinin demokrasiyi tesis etmek olduğunu ifade etmişlerdir. Bu bakımdan, tek partili rejimin demokrasiyi en başından beri hedeflediği tezinin CHP'nin bizzat kendisinden önce CHP içerisindeki muhalefet tarafından dile getirildiği ve ancak bundan sonra CHP tarafından kullanıldığı da söylenebilir. Dörtlü Takrir hakkında bkz. Koçak, *İkinci Parti*, ss. 313-317.

müşterek prensipleri olduğu gibi, her milletin karakterine ve kültürüne göre bir çok özellikleri de vardır (Alkışlar). Türk milleti kendi bünyesine ve karakterine göre, demokrasinin kendi için özelliklerini bulmağa mecburdur.”²¹

İnönü’nün bu konuşması tek partili rejimden çok partili rejime geçiş sürecinde önemli bir kırılma olarak kabul edilmelidir. Bu konuşmasında İnönü, 1945 yılının getirdiği şartlar içerisinde geçmişini yeniden yorumlayarak, Türkiye’deki tek partili rejimin bir tür zaruretten doğduğunu, aslında rejimin en başından beri demokratik karakteri esas tuttuğunu ve diktatörlüğün hiçbir zaman hedeflenen bir yönetim tarzı olmadığını ifade etmektedir. Bunlara kanıt olarak da İnönü, TCF’yi ve SCF’yi kastederek, geçmişte bizzat hükümet teşvikiyle bazı denemeler yapıldığını ve bir “*talihsizlik*” olarak bunların başarılı olamadığını vurgulamaktadır. İnönü, daha önceki denemelerin başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından şimdi “*Türk milleti[nin] kendi bünyesine ve karakterine göre, demokrasinin kendi için özelliklerini bulmağa mecbur*” olduğunu ifade ederek yeni bir dönemin başlangıcına işaret etmektedir. Böylelikle CHP’de parti içi muhalefetin tek partili rejimin çok partili demokrasi hedefine dair söyleminin ardından İnönü, 1 Kasım 1945 tarihli konuşmasıyla bu söylemi sahiplenmekte, genişletmekte ve TCF ile SCF’yi de (her ne kadar adını doğrudan zikretmese de) bu yeni söylemin birer kanıtı olarak sunmaktadır.

İnönü’nün 1 Kasım 1945 tarihli konuşmasının ardından, tek partili rejimin birtakım zaruretlere dolayı uygulandığı ve aslında esas hedefin çok partili demokrasiye geçmek olduğu şeklindeki söylem CHP’nin yayın organı olarak bilinen *Ulus* gazetesi ve bu gazetenin başyazarları, partiye yakın kalemler olarak bilinen diğer gazeteciler ve CHP’nin resmi yayınları, daha sonra da ders kitapları olmak üzere her türlü resmi mecrada kendisine mutlak bir alan bulmaya başlamıştır.²² Bu söylemi kısa sürede benimseyen tarih yazımı, İnönü’nün

²¹ *Ulus*, 2 Kasım 1945.

²² Tek parti rejimi boyunca iktidarın önemli bir kalemi olarak bilinen Falih Rifki Atay, Demokrat Parti’nin kurulduğu günlerde *Ulus* gazetesindeki başyazısında şu dikkat çekici ifadeleri kullanmaktadır: “*Demokrasi hayatımızın hep hissetmekte olduğumuz bir eksiği böylece ortadan kalkmaktadır. Bizim daima iki korkumuz ve bir dileğimiz olmuştur: iki korkumuz, devrim iktidarına karşı yabancı ideolojilere hizmet eden veya bizzat rejim düşmanı olanların, bir demokrasi memleketi vatandaşlarının en tabii hakkını, serbestçe tartışmak, beğendikleri prensipleri etrafında toplanmak veya benimsedikleri topluluklardan ayrılmak haklarını sövmeleri ve Türkiye’de demokrasi tekâmülünü baltalamaları idi. Dileğimiz de, bu memlekette garplı bir demokrasi düzeninin kurulması*

konusmasına paralel bir şekilde, SCF'yi tek partili rejimin bir gün çok partili demokrasiye geçmeyi amaçladığına dair teleolojik bir kanıt olarak ele almaya başlamıştır.²³ Böylelikle tarihi yazımı, 1931 tarihli resmi ders kitabında rastlanmayan bir şekilde,²⁴ “çok partili hayata geçiş çabaları” yahut “demokrasi

idi. Çünkü bu olmazsa, Türk devrimciliği, başlangıçtanberi yapmağı üstüne aldığı vazifeleri yerine getirmemiş olacaktı.” Bkz. Falih Rifkî Atay, “Yeni Parti Dün Kuruldu”, *Ulus*, 8 Ocak 1946, ss. 1-2; *Ayın Tarihi*, Sayı:146, Ocak 1946, ss. 16-17. İlgili tarihlerde Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün en yakınlarından olan Nihat Erim de 3 Ağustos 1947 tarihli *Ulus* gazetesindeki başyazısında çok partili hayata geçiş ile ilgili olarak aynı tezi ifade etmektedir: “Bu olay, C.H.P. nin tek partili sistemi sadece muvakkat [geçici] bir ana inkılâplar devri mütalâa etmesiyle izah olunabilir. Biz o kanaatteyiz ki, Halk Partisi, tek parti ve tek şef rejimini hiçbir zaman daimî müessese halinde düşünmemiştir.” Bkz. Nihat Erim, “Prensipler, Metodlar ve Şahıslar”, *Ulus*, 3 Ağustos 1947, s. 1, 3. Her iki ismin bu söylemini daha önceki resmi yayınlar ile karşılaştırınız: *Tarih IV*, ss. 196-197; *Yirmi Yıl İçinde Cumhuriyet Halk Partisi: Cumhuriyet Halk Partisinin 20 nci yılı münasebetiyle yayınlanmıştır*, Ulus Basımevi, Ankara, 1943, ss. 30-31.

²³ Koçak, *Serbest*, ss. 613-692; Koçak, *İkinci Parti*; Koçak, *İktidar ve Demokratlar*; C.H.P. 25 Yıl, s. 31; *Millet Hizmetinde 40 Yıl C.H.P.*, 1973, ss. 31-42. Aşağıdaki dipnotlarda bulunan kaynaklarda da görüleceği üzere, bu tez zaman içerisinde özellikle Türk yazarlar tarafından büyük oranda doğrudan kabul görmüştür. Bu konuda Türkiye'deki ilk akademik yazıma Tarık Zafer Tunaya tarafından 1952 yılında kaleme alınan “Türkiye’de Siyasî Partiler” adlı kitapta rastlanmaktadır. Tunaya, SCF örneğine dayanarak, tek parti rejiminin çok partili demokrasiyi samimi bir şekilde arzuladığı tezini savunmaktadır. Bkz. Koçak, *Serbest*, s. 76. Tunaya ile benzer yıllarda kaleme alınmış olmakla birlikte daha sonraki akademik çalışmalarda SCF-çok partili demokrasi ilişkisi noktasında temel referans kaynağı olan esas çalışma ise Fransız siyaset bilimci Maurice Duverger’in *Siyasi Partiler* adlı kitabı olmuştur. İlk olarak 1951 yılında, yani Türkiye’nin çok partili demokrasiye geçmesinden beş, CHP’nin iktidarı muhalefete bırakmasından bir sene sonra (Koçak’ın ifadesiyle, bir bakıma hikayenin sonunu da bilerek) yayımlanan eserinde Türkiye’yi diğer tek partili rejim örneklerinden ayıran Duverger, SCF örneğinden de yola çıkarak Türkiye’deki tek partili rejimin en başından beri çok partili demokrasiyi hedefleyen ve bu bakımdan da geçici olarak düşünülen bir rejim olduğu tezini savunmaktadır. Duverger gibi bir dış gözün (ki bu Duverger’in Türk yazarlarca ayrıca önemsenmesinin sebeplerinden biri olarak görülebilir) Türkiye’deki tek partili rejimi 1945 sonrası dünya içerisinde olumlayan anlatısı, ilgili eserin Türkiye’deki İnkılap Tarihi yazımında temel bir kaynak olarak tercih edilmek istenmesinde etkili olmuş olmalıdır. Eser için bkz. Maurice Duverger, *Siyasi Partiler*, çev. Ergun Özbudun, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1974, ss. 359-364. Bu konu hakkında yukarıdaki değerlendirmelerimizin dayanağı olarak kapsamlı bir eleştiri için bkz. Koçak, *Serbest*, ss. 633-657.

²⁴ 1931 tarihli Lise Tarih Ders Kitabı’nın yanında aynı tarihte yayımlanan diğer bir resmi kaynak olan “*Vatandaş İçin Medenî Bilgiler I*” başlıklı ders kitabında demokrasi kavramının işlenmiş oluşu ilk bakışta dikkate değerdir. Resmi anlatı, geçmişten o güne dünya üzerindeki yönetim şekillerini monarşi, oligarşi ve demokrasi olarak üç kısma ayırırken, açık bir şekilde demokrasiden yana taraf olmaktadır. Fakat burada SCF’ye dair

denemeleri” adları altında yeni birer alt başlık ile tanışmıştır.²⁵ Bu nedenledir ki, SCF, ilerleyen dönemlerde de Türk İnkılap Tarihi’ni kronolojik bir şekilde inceleyen hemen her türlü çalışmada sürecin bir parçası olarak yer bulabilmiştir.²⁶

herhangi bir atıf olmadığı gibi, demokrasi, büyük oranda Rousseau’cu (halk iradesi) bakış açısıyla, monarşinin (saltanatın) zıttı olarak ele alınmaktadır. Bu değerlendirmeler içerisinde siyasi partilerin ve çok partili demokrasinin olumlandığına dair açık bir ifade yoktur; hatta “*menfaatlerin temsili*” noktasında farklı sınıf ve meslek gruplarının mecliste farklı şekillerde temsil edilmesine olumsuz bakılmaktadır. Bkz. *Vatandaş İçin Medenî Bilgiler I*, Devlet Matbaası, İstanbul, 1931, ss. 22-46.

²⁵ Enver Ziya Karal, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1953)*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1954, ss. 217-218; Karal, *(1918-1965)*, ss. 237-238; Sadi İrmak, *Devrim Tarihi*, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul, 1967, s. 220; Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı, *Türk Devrim Tarihi (Harp Okulları İçin Ders Kitabı Olarak Hazırlanmıştır)*, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1971, ss. 146-148.

²⁶ Cemil Koçak, ilgili çalışmasında, 1931 tarihli Milli Eğitim Lise Tarih Ders Kitabı’ndan itibaren SCF ile ilgili kaleme alınan çalışmaları ve bu çalışmalarda dile getirilen resmi, gayri resmi ve akademik tezleri kronolojik bir değerlendirmeye tabi tutmuştur. Gerek Koçak’ın kronolojik incelemeleri gerekse bizim bu çalışmada yer verdiğimiz eserlerin içerikleri, SCF’nin 1945’ten sonraki süreç içerisinde zamanla Türk İnkılap Tarihi yazımının ayrılmaz bir parçası olarak görülmeye başladığına işaret etmektedir. Bkz. Koçak, *Serbest*, ss. 21-165. İçerik olarak yalnızca İnkılap ve Türk Siyasi Tarihi konularını ihtiva etmekle birlikte SCF’yi bir alt başlık olarak inceleyen eserler için bkz. Koçak, *Serbest*, ss. 54-165; Neriman Serdarlar ve Fahriye Çetinkanat, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1964)*, İnkılâp ve Aka Basımevi, İstanbul, 1975, s. 180; Turan, *a.g.e.*, ss. 228-310; Sina Akşin, *Ana Çizgileriyle Türkiye’nin Yakın Tarihi*, İmaj Yayıncılık, Ankara, 2006, ss. 189-191; Lewis, *a.g.e.*, ss. 278-280; Kili, *a.g.e.*, ss. 229-233; Lord Kinross, *Atatürk: Bir Milletten Yeniden Doğuşu*, çev. Necdet Saner, Altın Kitaplar, İstanbul, b.t.y., ss. 606-621; İlber Ortaylı, *Gazi Mustafa Kemal Atatürk*, Kronik Kitap, İstanbul, 2018, s. 271; Cemalettin Taşkıran, “Atatürk Döneminde Demokrasi Denemeleri (1925-1930)”, *Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı:4, Nisan 1994, ss. 255-265; Fehmi Akın, *Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2009, ss. 11-18 vd.; Necdet Ekinci, *İkinci Dünya Savaşı’ndan Sonra Türkiye’de Çok Partili Düzene Geçişte Dış Etkiler*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 1997, ss. 346-351; Mustafa Albayrak, *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti’nin Tarihsel Gelişimi*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2010, s. 89 vd.; Ali Hocaoglu, Duygu Kara, Emrullah Alemdar ve Savaş Keleş, *T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük 12 (Ders Kitabı)*, Milli Eğitim Bakanlığı, İzmir, 2024, ss. 147-149; Kemal Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010, ss. 151-155; Kemal Karpat, *Türk Siyasi Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2015, ss. 53-54; Mahmut Goloğlu, *Devrimler ve Tepkileri (1923-1930)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2009; ss. 299-330; Turhan Feyzioğlu, “Les Partis Politiques En Turquie Du Parti Unique A La Démocratie”, *Revue Française De Science Politique*, 4-1, 1955, ss. 131-155; Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi*, Cilt:3, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1995, ss. 228-310; Ergun Aybars,

SCF'ye yönelik tarih yazımı Türkiye'nin çok partili hayata yeniden geçişi ile birlikte teleolojik bir özellik kazanırken, bu konuyu yalnızca bir alt başlık olarak değil, müstakil şekilde inceleyen eserler de zaman içerisinde kaleme alınmaya başlanmıştır. Bu eserler yurt dışında 1960'lı,²⁷ Türkiye'de ise 1970'li yıllardan itibaren yayımlanmaya başlamıştır.²⁸ 1980'li yıllara gelindiğinde Türkiye'de SCF ile ilgili olarak yayımlanan eserlerin sayısı ve kapsamı artmaya başlamıştır.²⁹ 1990'lı ve 2000'li yılların ise SCF'ye dair tarih yazımı konusunda en üretken dönemler oldukları söylenebilir. Bu tarih aralığı içerisinde SCF ile ilgili yayımlanan eserlerin sayısı, yelpazesi ve niteliği hiç olmadığı kadar artmıştır.³⁰ Tek parti döneminde iktidara yönelik kitlesel muhalefetin en

Atatürk Çağdaşlaşma ve Laik Demokrasi, haz. Erkan Serçe, İleri Kitabevi Yayınları, İzmir, 1994, ss. 61-62; Şükrü Karatepe, *Tek Parti Dönemi*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2001, ss. 32-37; Kili, *a.g.e.*, ss. 229-233; Karal, (1918-1965), s. 147; Çavdar, *a.g.e.*, ss. 328-337; Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, çev. Metin Kırıtlı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993, ss. 278-280; Taner Timur, *Türk Devrimi ve Sonrası*, İmge Kitabevi, Ankara, 2013, ss. 175-178; Mehmet Kabasakal, *Türkiye'de Siyasal Parti Örgütlenmesi (1908-1960)*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1991, ss. 117-125; Öz, *Siyasal Katılım*, ss. 106-107; Hakkı Uyar, *Tek Parti Döneminde Cumhuriyet Halk Partisi*, Boyut Kitapları, İstanbul, 2011, ss. 118-123. Bu konudaki çalışmaların hepsinin resmi bakış açısı ekseninde olmadığını da eklemek gerekir. Örnekler için bkz. Mete Tunçay, *Türkiye'de Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931)*, Yurt Yayınları, Ankara, 1981, ss. 245-282; Erik Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, çev. Yasemin Samer Gönen, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000, ss. 259-261.

²⁷ Walter Fritz Weiker, *The Free Party Of 1930 in Turkey: Loyal Opposition in a Rapidly Modernizing Nation*, Princeton University Press, 1962; Walter Fritz Weiker, *Political Tutelage And Democracy In Turkey: The Free Party And Its Aftermath*, Brill, 1973.

²⁸ Mehmet Emin Buhur, "Cumhuriyet Gazetesinde Çıkan Serbest Cumhuriyet Fırkası İle İlgili Haberler", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi*, İstanbul, 1977. Kemal Tahir'in 1971 yılında yayımlanan ve SCF dönemini ele alan *Yol Ayrımı* adlı romanı 1970'li yıllarda SCF üzerine edebi eserlerin de yayımlanmaya başladığını göstermektedir. Bkz. Kemal Tahir, *Yol Ayrımı*, Sander Yayınları, İstanbul, 1971.

²⁹ Çetin Yetkin, *Serbest Cumhuriyet Fırkası Olayı*, Karacan Yayınları, İstanbul, 1982; Sevil Kaya, "Serbest Cumhuriyet Fırkası ve Ekonomik Görüşü", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü*, Ankara, 1985; M. Taner Bayazıt, "İzmir Basınında 'Serbest Cumhuriyet Fırka' Olayı", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü*, Ankara, 1987.

³⁰ 1990'lı yıllar ve 2000'li yılların başlarına kadar olan süreçte yayımlanan temel eserlerden bazıları için bkz. Avcı, *a.g.e.*; Koçak, *Serbest*; Öz, *Serbest*; Emrence, *a.g.e.*. Ayrıca bkz. Bu makalede "2. Tezler" başlığı; bu makalede "3. Makaleler, Bildiriler ve Kitap Bölümleri" başlığı.

somut örneklerinden biri olan SCF tecrübesine olan ilginin 1980'li yıllardan 2000'li yıllara giden süreçte bu denli artmış olması dikkate değer bir durumdur. Bu durum, zaman içerisinde arşiv kaynaklarına ulaşımın kolaylaşmasının³¹ da payı olmakla birlikte, esas olarak, ilgili tarih aralığında tek parti dönemine dair yaygınlık kazanmış olan “Post-Kemalist” tarih yazımının etkisinden bağımsız düşünülmemelidir.³²

³¹ 2000'li yılların başlarından itibaren araştırmacıların kullanımına açılan Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nde SCF ile ilgili olarak tasnif edilmiş olan arşiv belgeleri çeşitli kurumlara ait kataloglar içerisinde bulunmaktadır. Fakat bu belgelerin SCF'den ziyade, CHF'nin ve devlet bürokrasisinin kaleminden çıkan belgeler olduğunu özellikle belirtmek gerekir. Bir diğer ifadeyle arşiv, genel olarak SCF'yi merkezin gözünden aktaran bir görünüme sahiptir. Belgelerin neredeyse tamamı, SCF'nin kuruluşu, faaliyetleri, teşkilatlanması ve Belediye Seçimleri ile sınırlıdır. Bunlara, gerek CHF'nin gerekse emniyet birimlerinin SCF teşkilatları üzerine hazırladığı takip, izleme ve fişleme raporlarını da zikretmek gerekmektedir. Son olarak, ilgili arşivde dış basının SCF ile ilgili kaleme aldığı yazıların devlet bürokrasisi tarafından ilgili kurumlara sunulduğuna dair raporlar söz konusudur. Örnekler için bkz. BCA, 30-10-0-0, 37-226-8; BCA, 30-10-0-0, 78-519-2; BCA, 30-10-0-0, 78-519-4; BCA, 30-10-0-0, 78-519-5; BCA, 30-10-0-0, 79-520-2; BCA, 30-10-0-0, 83-550-2; BCA, 30-10-0-0, 83-550-8; BCA, 30-10-0-0, 108-712-17; BCA, 490-1-0-0, 1-4-11; BCA, 490-1-0-0, 1-4-7; BCA, 490-1-0-0, 435-18-04-2; BCA, 490-1-0-0, 435-18-05-1; BCA, 490-1-0-0, 1-4-14; BCA, 490-1-0-0, 1-4-5.

³² İlker Aytürk'ün ifadesiyle ilk örneklerine 1980'li yılların başlarında rastlanan Post-Kemalist tarih yazımı, tek parti dönemini ve Kemalizmi sorgulamaya ve eleştiriye açmayı amaçlayan bir yazım türüdür. Aytürk, Post-Kemalist yazımı “[...] Türkiye'nin en önemli birkaç sosyal bilimcisi tarafından 1980'li yılların başında ortaya atılan, daha sonra da entelektüeller, gazeteciler, düşünce kuruluşları ve yayınevleri tarafından benimsenerek hızla dolaşıma sokulan bir fikirler bütünü” olarak tanımlamaktadır. Bkz. İlker Aytürk, “Post-Post Kemalizm: Yeni Bir Paradigmayı Beklerken”, *Post-Post Kemalizm: Türkiye Çalışmalarında Yeni Arayışlar*, der. İlker Aytürk ve Berk Esen, İletişim Yayınları, İstanbul, 2022, s. 24. Aytürk'e göre Post-Kemalist yazım, “1960'lı ve 1970'li yıllarda askerî darbe ve müdahalelere meşruiyet kazandırmak amacıyla Atatürk'ü ve Kemalist devrimleri sahiplenilen ve askerce bir tutumla kutsallaştırılıp tartışılmaz hale getiren generaller[e] [...]” ve onların getirdikleri sisteme karşı bir tepki olarak doğmuştur. Bkz. Aytürk, “Post-Post Kemalizm...”, s. 25. 1980'li yılların başlarından itibaren tek parti dönemi, Atatürk ve Kemalizm üzerine hiç olmadığı kadar eleştirel ve sorgulayıcı bir tarih yazımı geliştiğine dikkati çeken Aytürk'e göre Post-Kemalizm, özellikle 2000'li yıllara gelindiğinde Kemalizmi eleştirmek ya da sorgulamaya açmak isteyen çeşitli siyasi fraksiyonlar arasında giderek yaygınlık kazanmış ve adeta bir koalisyona dönüşmüştür. Aytürk bu konuda şu ifadeleri kullanmaktadır: “1980'lerin sonunda ve 1990'lı ve 2000'li yıllarda, Cumhuriyet'in kurucu ideolojisi olan Kemalizme karşı bir yandan İslâmci-muhafazakâr, diğer yandan da Kürt muhalefetin güç kazanması sonucunda post-Kemalist düşünce akımı sadece akademik bir tartışma olmaktan çıktı ve gittikçe genişleyen halklarla Türkiye aydınları arasında popülerleşti. Liberaller ve bazı sol aydınlar post-Kemalist

Netice olarak, SCF'nin ilk olarak partinin feshedilmesinin ardından 1930'lar, akabinde yeniden çok partili hayata geçiş yapılan 1945-1950'ler ve son olarak "Post-Kemalist" tarih yazımının ön plana çıkmaya başladığı³³ 1980-2000'li yıllarda çeşitli tezler konu olduğu söylenebilir. Özellikle 2000'li yıllar ile birlikte SCF üzerine kaleme alınan mikro ölçekli çalışmalar, bu üç aylık kısa tecrübenin ulaştığı literatür genişliğini göstermesi bakımından dikkate değerdir.³⁴ Tüm bu literatürü bütünsel

harekette gene başı çektiler, jargonu oluşturdular, temel argümanları ve eleştirileri çıktılar. Fakat artık yalnız değildiler. Post-Kemalizm bu aşamadan itibaren liberallerin yanı sıra solun bir kesimi ile birlikte muhafazakâr/İslâmcı sağ ve Kürt siyasi hareketini de içine alan geniş bir koalisyona dönüştü." Bkz. Aytürk, "Post-Post Kemalizm...", s. 27. Ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz. Aytürk, "Post-Post Kemalizm...", ss. 23-48. Burada yer verdiğimiz *Bibliyografya*'ya Aytürk'ün Post-Kemalist tarih yazımı ile ilgili değerlendirmelerinden yola çıkılarak bakıldığında, SCF üzerine kaleme alınan eserlerin sayısındaki artışın Post-Kemalist tarih yazımının yaygınlık kazandığı dönemler ile paralellik arz etmiş olduğu söylenebilir. Bu bakımdan, tek parti dönemini ve Kemalizmi sorgulamaya ve eleştiriye açmayı amaçlayan Post-Kemalist tarih yazımı içerisinde SCF'nin esaslı bir yer tuttuğu açıktır. Bize göre SCF tecrübesinin tek parti döneminde halkın rejim ve inkılaplar karşısında nasıl bir duruş sergilediğine dair önemli bir örnek olması, ilgili dönem ile adeta bir hesaplaşma içerisinde olan Post-Kemalist tarih yazımının SCF örneğine sıkı bir şekilde sarılmasının ve buna bağlı olarak ilgili tarih aralığında SCF ile ilgili çalışmaların hiç olmadığı kadar artmasının temel nedeni olduğu söylenebilir. Bir diğer ifadeyle SCF, tek parti dönemini ve Kemalizmi sorgulamaya ve tartışmaya açıldığı bir dönem aralığında bu tür argümanların temel dayanak noktalarından biri olmuş ve adeta bir "cephanelik" görevi görmüştür.

³³ Aytürk, "Post-Post Kemalizm...".

³⁴ SCF'ye yönelik ilgi günümüzde de sürmektedir. Fakat 2000'li yılların ilk yarısının ardından oluşmaya başlayan güncel literatürün tamamının Post-Kemalist literatür içerisinde ele almak yanlış olacaktır. Nitekim Aytürk de, 2015 tarihli makalesinde, Post-Kemalist yazımın ardından bu alanda yeni bir paradigma arayışından bahsetmektedir. Bkz. Aytürk, "Post-Post Kemalizm...". Güncel literatüre bakıldığında, üç ay gibi kısa bir süre faaliyet yürütebilen SCF ile ilgili ayrıntılı bir kronolojinin yakın bir zamanda yayımlanmış olması, SCF'ye dair tarih yazımının geldiği noktaya bir örnektir. Bkz. Ahmet Gülen, *Kronolojik Serbest Cumhuriyet Fırkası Tarihi*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2022. Ayrıca yabancı gözlemcilerin görüşlerini konu edinen akademik çalışmalar da SCF'yi ayrı bir başlık olarak ele alarak bu konuya farklı bir perspektif getirilmesine katkı sunmuşlardır. Bkz. Ufuk Erdem, "Serbest Cumhuriyet Fırkasına İlişkin İngiliz Büyükelçiliğinin Değerlendirmeleri", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt:12, Sayı:23, 2016, ss. 270-292; Aydın Çakmak, "Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Yabancı Kamuoyunda Değerlendirilişi", *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, Sayı:21, 2012, ss. 151-176; Müjdar Karagülmez, "Macar Elçilik Raporları Işığında Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş Denemesi: Serbest Cumhuriyet Fırkası", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı:43, 2018, ss. 471-489; İhsan Sabri Balkaya, "1930

olarak bir arada görmek, ilgi gördüğünü değerlendirdiğimiz bu alanda araştırmacılara büyük bir kolaylık sağlayacak ve literatürün genişlemesine katkı sunacaktır.

Bu makale, ilk defa bütünsel olarak bir *SCF Bibliyografyası* sunmaktadır. Bu *Bibliyografya* yalnızca doğrudan SCF'yi konu edinen çeşitli türde kitap, makale, bildiri, kitap bölümü, ansiklopedi maddesi ve süreli yayınlarda yer alan yazılar üzerinden oluşturulmuştur. Bunun yanında, SCF'nin doğrudan müdahil olduğu 1930 Belediye Seçimleri'ni hususi olarak ele alan çalışmalara da yer verilmiştir. *Bibliyografya*'da, yukarıda da işaret ettiğimiz üzere, SCF'yi (son derece yaygın bir şekilde) bir alt başlık olarak ele alan Türk İnkılap Tarihi ve Türk Siyasi Tarihi konulu eserler dışarıda bırakılmıştır. Zira bu tür bir tercihte bulunulmaması durumunda *Bibliyografya*'nın bir "*SCF Bibliyografyası*"ndan ziyade "*Türk İnkılap Tarihi Bibliyografyası*" veya "*Türk Siyasi Tarihi Bibliyografyası*" haline dönüşmesi kaçınılmazdır; zira sıklıkla dikkat çektiğimiz üzere genel olarak SCF her iki konu ile iç içe geçmiş bir şekilde ele alınmaktadır. Bu noktada SCF'yi müstakil bir şekilde inceleyen eserlerin seçilmesi bir zorunluluk halini almaktadır.

Bibliyografya beş başlıktan oluşmaktadır. Birinci başlık SCF ile ilgili kaleme alınan her türlü kitabı, ikinci başlık SCF ile ilgili kaleme alınan akademik tezleri, üçüncü başlık SCF ile ilgili kaleme alınan makale, bildiri ve kitap bölümlerini, dördüncü başlık SCF ile ilgili ansiklopedi maddelerini, beşinci ve son başlık ise SCF ile ilgili kaleme alınan gazete yazılarından oluşmaktadır. Özellikle beşinci başlık altındaki gazete yazılarının SCF'nin faaliyet yürüttüğü 1930 Ağustos-Kasım dönemlerine dair önde gelen gazetelerin başyazılarından oluştuğunu ifade etmemiz gerekir.³⁵ Böylelikle, *Bibliyografya*'nın SCF'yi çeşitli yönlerden ele almak

Türkiye'sinde Oluşan Muhalefet Hareketinin Dış Basındaki Akisleri (Rusya, İngiltere, Mısır Örneği)", *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı:15, 2007, ss. 80-102. SCF yalnızca tarih yazımında artan bir ilgiye mazhar olmakla kalmamış, aynı zamanda edebi eserlere de konu olmuştur. Bkz. Tahir, *a.g.e.*; Tarık Buğra, *Yağmur Beklerken*, Ötügen Yayınları, İstanbul, 1981; Zekeriya Yıldız, *1930 Yalancı Bahar*, Nesil Yayınları, İstanbul, 2013.

³⁵Gazeteler arasında SCF döneminin önde gelen aktörlerinden olan Arif Oruç'un *Yarın* gazetesinin nüshalarına ulaşma imkanı bulamadığımızı ve bunun da bibliyografyanın eksik bir yönünü oluşturduğunu en başından ifade etmek isteriz.

isteyen araştırmacılara kolaylık sağlaması ve onları yönlendirebilecek bir içeriğe sahip olması amaçlanmıştır.

Kitaplar

1. AĞAOĞLU, Ahmet, *Serbest Fırka Hatıraları*, Nebioğlu Yayınevi, İstanbul, 1949.
2. ÂLİ, Bürhanettin, *Serbest Fırka Tarihçesi Nasıl Açıldı, Nasıl Kapandı?*, Derin Tarih Kültür Yayınları, İstanbul, 2020.
3. AVŞAR, Abdülhamit, *Bir Partinin Kapanmasında Basının Rolü: Serbest Cumhuriyet Fırkası*, Kitabevi, İstanbul, 1998.
4. AVŞAR, Abdülhamit, *Serbest Cumhuriyet Fırkası*, Maarif Mektepleri, Ankara, 2018.
5. BALKAYA, İhsan Sabri, *1930 Sonun Başlangıcı: Serbest Fırka'nın İzmir'de Teşkilatlanma Serüveni*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2016.
6. BALKAYA, İhsan Sabri, *Serbest Cumhuriyet Fırkası Arşiv Belgelerine Göre 1930 Belediye Seçimleri*, Güneş Vakfı Yayınları, Erzurum, 2006.
7. BUĞRA, Tarık, *Yağmuru Beklerken*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1981.
8. DİNÇ, Fadime Tosik, *Milliyet Gazetesi Güncesiyle Serbest Cumhuriyet Fırkası*, Akademisyen Kitabevi, Ankara, 2023.
9. EMRENCE, Cem, *99 Günlük Muhalefet: Serbest Cumhuriyet Fırkası*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008.
10. GÜLEN, Ahmet, *Kronolojik Serbest Cumhuriyet Fırkası Tarihi*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2022.
11. GÜZ, Nurettin, *Serbest Cumhuriyet Fırkası Sonrası Basında Muhalefet ve 1931 Matbuat Kanunu*, Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, Ankara, 1993.
12. İLMEN, Süreyya, *Dört Ay Yaşamış Zavallı Serbest Fırka*, Muallim Fuad Gücüyener Yayınevi, İstanbul, 1951.
13. KACAR, Murat, *Belgeleriyle Serbest Cumhuriyet Fırkası'nı Anlamak: İlk Sosyopsikolojik Tarihi Araştırma*, Akademisyen Kitabevi, Ankara, 2021.
14. KANDEMİR, Feridun, *Serbes Fırka Nasıl Kuruldu-Nasıl Kapatıldı?*, Ekicigil Matbaası, İstanbul, 1955.
15. KOÇ, İlknur, *Serbest Cumhuriyet Fırkası İstanbul Teşkilatı ve Azınlıklar*, Hiper Kitap, İstanbul, 2020.
16. KOÇAK, Cemil, *Belgelerle İktidar ve Serbest Cumhuriyet Fırkası*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006.
17. KUTAY, Cemal, *Mustafa Kemal'in Önlenecek Demokrasi Girişimi: Serbest Cumhuriyet Fırkası*, İklim Yayınları, İstanbul, 2004.

18. NASKALİ, Emine Gürsoy, *Celal Bayar Arşivinden Serbest Fırka Anıları*, Doğan Kitap, İstanbul, 2015.
19. OKYAR Osman, ve SEYİTDANLIOĞLU, Mehmet , *Atatürk, Okyar ve Çok Partili Türkiye*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2017.
20. OKYAR, Ali Fethi, *Serbest Cumhuriyet Fırkası Nasıl Doğdu, Nasıl Feshedildi?*, İstanbul, 1987.
21. ÖZ, Eyüp, *Serbest Cumhuriyet Fırkası ve Muhalif Ege*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2019.
22. SABİH, İzzet, *Serbest Cumhuriyet Fırkası ve Türk Milleti*, [b.y.y.], 1930.
23. SAMUR, Mustafa ve SOFUOĞLU, Adnan, *Türk Millî Basınında ve Karikatürlerde Serbest Cumhuriyet Fırkası*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2023.
24. *Serbest Cumhuriyet Fırkası Programı*, Serbest Cumhuriyet Fırkası, İstanbul, 1930.
25. *Serbest Cumhuriyet Fırkasının Teşekkülü Üzerine Dahili Vaziyet Hakkında Rapordur*, Hariciye Vekaleti Matbuat Umumi Müdürlüğü, Ankara, 1930.
26. *Serbest Cumhuriyet Fırkasının Yasası*, Serbest Cumhuriyet Fırkası, İstanbul, 1930.
27. ŞAKİR, Ziya, *Fethi Okyar ve Serbest Fırka: Serbest Fırka Nasıl Doğdu, Nasıl Öldü?*, haz. İlker Dere, Akıl Fikir Yayınları, İstanbul, 2020.
28. TAHİR, Kemal, *Yol Ayrımı*, Sander Yayınları, İstanbul, 1971.
29. TEMİZER, Abidin, *Şefik Avni Özüdoğru'nun Serbest Fırka Hatıratı*, Libra Kitapçılık, İstanbul, 2014.
30. WEIKER, F. Walter, *Political Tutelage And Democracy In Turkey: The Free Party And Its Aftermath*, Brill, 1973.
31. WEIKER, Walter Fritz, *The Free Party Of 1930 in Turkey: Loyal Opposition in a Rapidly Modernizing Nation*, Princeton University Press, 1962.
32. YETKİN, Çetin, *Serbest Cumhuriyet Fırkası Olayı*, Karacan Yayınları, İstanbul, 1982.
33. YILDIZ, Zekeriya, *1930 Yalancı Bahar*, Nesil Yayınları, İstanbul, 2013.
34. YILMAZ, Ahmet Yusuf, *Serbest Cumhuriyet Fırkası*, Eskiyeşi Yayınları, Ankara, 2009.

Tezler

1. AKINTÜRK, Merve Safa, "Ali Naci Karacan'ın İnkılap Gazetesi'nde Serbest Cumhuriyet Fırkası Sunumunun İncelenmesi (1930-1931)", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü*, Ankara, 2022.

2. ARITÜRK, Mustafa, “Serbest Cumhuriyet Fırkası İstanbul Teşkilatı ve 1930 Belediye Seçimleri”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Aydın, 2022.
3. AVŞAR, Abdülhamit, “Serbest Fırka-Basın İlişkileri (Bir Partinin Kapanmasında Basının Rolü)”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul, 1996.
4. BAYAZIT, M. Taner, “İzmir Basınında ‘Serbest Cumhuriyet Fırka’ Olayı”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, 1987.
5. BUHUR, Mehmet Emin, “Cumhuriyet Gazetesinde Çıkan Serbest Cumhuriyet Fırkası İle İlgili Haberler”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi*, İstanbul, 1977.
6. CENGİZ, Yasin, “Serbest Cumhuriyet Fırkası Ve Kapanışı Sonrasında Mutedil-Muhalif Bir Kimlik Olarak Ahmet Ağaoğlu Ve Basındaki Sesi: ‘Akın’”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Konya, 2008.
7. ÇAKIRBAŞ, Engin, “İzmir Basınındaki Yansımalarıyla Serbest Cumhuriyet Fırkası”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Aksaray, 2015.
8. ÇANAKÇI, Halis, “Serbest Cumhuriyet Fırkasının Yarın Gazetesine Yansıması”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Yeditepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü*, İstanbul, 2008.
9. ÇAPARLAR, Mehmet, “Serbest Cumhuriyet Fırkası Akdeniz Teşkilatlanması Ve Faaliyetleri”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Van, 2020.
10. ÇOLAK, Hikmet, “1930 Belediye Seçimleri”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü*, Ankara, 2007.
11. ELYİĞİT, Gamze, “Serbest Cumhuriyet Fırkası Karadeniz Teşkilatlanması Ve 1930 Belediye Seçimleri”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Van, 2021.
12. EMRENCE, Cem, “Politics Of Discontent In The Great Depression: The Free Republican Party Of Turkey (1930)”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Boğaziçi Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü*, İstanbul, 2000.
13. GÖZCÜ, Alev, “Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın Siyasal Söylemleri Işığında İktidar Muhalefet İlişkileri Ve Kamuoyu”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü*, İzmir, 2006.
14. GÜLCAN, Yılmaz, “Serbest Fırka İle Demokrasi Girişimi ve Sonuçları”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü*, İstanbul, 1991.

15. GÜLER, Gülden, “Serbes Cumhuriyet Gazetesi’nin (26 Ekim 1930-14 Ocak 1931) İncelenmesi ve Değerlendirilmesi”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Kırklareli, 2013.
16. KARTAL, Cemile Burcu, “Türkiye’de Kadınların Siyasal Haklarını Kazanma Süreci Ve 1930 Belediye Seçimleri”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul, 2005.
17. KAYA, Sevil, “Serbest Cumhuriyet Fırkası ve Ekonomik Görüşü”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü*, Ankara, 1985.
18. KIPÇAK, Ali, “Tarih Araştırmalarına Kaynak Olarak Cumhuriyet Ve Son Posta Gazetelerinde Serbest Cumhuriyet Fırkası Ağustos 1930-Ocak 1931”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Van, 2020.
19. KOÇ, İlknur, “Serbest Cumhuriyet Fırkası İstanbul Teşkilatı Ve Azınlıklar”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Van, 2018.
20. ÖZ, Eyüp, “Le Parti Libéral Républicain Dans La Région Égéeenne En Turquie Histoire Politique D’une Grande Mobilisation Contestaire [Du 12 Août Au 17 Novembre 1930]”, Yayımlanmamış Doktora Tezi, *Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales (EHESS) Yurtdışı Enstitü*, 2014.
21. ÖZAR, Ergun, “Gazete Polemikleriyle Serbest Cumhuriyet Fırkası”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi*, İstanbul, 1972[?].
22. ÖZCAN, Elifnur, “Ali Naci Karacan’ın Yayımladığı Politika Ve İnkılap Gazetelerinin Serbest Fırka Tartışmalarındaki Rolü (1929-1931)”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Çankaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara, 2021.
23. ÖZCAN, Nesrin, “Serbest Cumhuriyet Fırkası”, Yayımlanmamış Doktora Tezi, *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul, 1988.
24. ÖZEN, Hava, “Türk Basınında Serbest Cumhuriyet Fırkası (Ağustos-Kasım 1930)”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara, 1988.
25. ÖZİPEK, Bekir Berat, “Türk Siyasal Yaşamında Serbest Cumhuriyet Fırkası Olayı”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara, 1991.
26. ÖZKÖK, Alper, “Türk Basınında 1930 Belediye Seçimleri”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul, 2009.
27. SEL, Devran, “Erken Cumhuriyet Döneminde Bir Demokrasi Denemesi: Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın Kuruluş Sebepleri Ve Kapanışına Giden Süreç”,

Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü*, Ankara, 2023.

28. SÖNMEZLER, Burak, “Serbest Cumhuriyet Fırkası ile Çok Partili Hayat Denemesinde Bir Gazete: Zekeriye Sertel Yönetiminde Son Posta”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara, 2002.

29. TABAK, Serap, “Serbest Cumhuriyet Fırkası ve İzmir Vilayeti”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İzmir, 1990.

30. UZMAN, Ş. Figen, “Serbest Cumhuriyet Fırkası”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi*, İstanbul, 1982.

31. YILMAZ, Ahmet, “1930 Belediye Seçimlerine Katılma Haklarının Tanınması Sürecinde Kamuoyunda Kadın Algısı”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü*, İzmir, 2011.

32. YILMAZ, Meşküre, “Serbest Cumhuriyet Fırkası,” Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Konya, 1990.

33. YÜKSEL, Mehmet, “Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın Araştırılması”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans tezi, *Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Niğde, 2008.

Makaleler, Bildiriler ve Kitap Bölümleri

1. AFŞAR, Erkan, “Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın Programları Ekseninde Mukayesesi”, *Journal of History Studies*, Cilt:12, Sayı:4, 2020, ss. 1351-1380.

2. AGHAYEVA, Natavan, “The Free Republican Party in Ahmed Ağaoğlu’s Socio-Political Life”, *Dünya İnsan Bilimleri Dergisi*, Sayı:1, 2024, ss. 96-105.

3. AKIN, Mahmut Hakkı, “Bir Muhalefet Tasfiyesi Olarak Serbest Cumhuriyet Fırkası Olayı Ve İttihatçılık Meselesi Üzerine Notlar”, *Türkiye Notları Dergisi*, Cilt:1, Sayı:3, 2019, ss. 61-63.

4. AKIN, Mahmut Hakkı, “Farklı Bir Serbest Cumhuriyet Fırkası Okuması”, *Tezkire*, Sayı:46-47, Ankara, ss. 233-240.

5. AKIN, Mahmut Hakkı, “Laiklik Sözleşmesi Temelinde Gündümlü Muhalefet: Serbest Cumhuriyet Fırkası”, *Akademik İncelemeler Dergisi*, Cilt:7, Sayı:2, 2012, ss. 49-62.

6. AKSANYAR, Necati, “Türkiye’de Çok Partili Demokrasi Denemeleri İçinde Serbest Cumhuriyet Fırkası”, *Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi*, Cilt:1, Sayı:1, Ekim 1987, ss. 77-93.

7. AKŞİN, Sina, “Serbest Fırka”, *Türkiye’nin Beş Dönemeci*, ed. Hıfzı Topuz, Hüsamet Ünsal, Sergi Yayınevi, İzmir 1984, ss. 25-29.

8. ALTINKAŞ, Evren, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında İki Demokrasi Deneyimi: TpCF ve SCF", *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı:29, Mart-Nisan 2012, ss. 1-16.
9. ARMAĞAN, Mustafa, "Cumhuriyetin 'İnkılap Yarası'", *Derin Tarih*, Sayı:15 (Serbest Fırka Dosyası), Haziran 2013, ss. 60-71.
10. ASLANTEPE, Cengiz, "Türk Demiryolu Tarihinden 100 Günlük Bir Kesit. Serbest Cumhuriyet Fırkası ile Cumhuriyet Halk Fırkası Tartışmalarında Demiryolları", *Kebikeç: İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi*, Sayı:11, 2000, ss. 205-221.
11. ATATÜRK, Mustafa Kemal, "Serbest Cumhuriyet Partisi Nasıl Kuruldu? Fethi Bey'in Mektubu ve Cevabım (10/11 Ağustos 1930)", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, Sayı:99-101, 2005, ss. 4-7.
12. AYDIN, Ayhan, "Cumhuriyet Döneminde Serbest Cumhuriyet Fırkası Deneyimi: Ortaya Çıkış Sebepleri, Kurucuları, Nizamnâmesi, Kapanması ve Basınla İlişkiler", *Marmara İletişim Dergisi*, Sayı:8, Ekim 1994, ss. 261-275.
13. AYDIN, Ayhan, "Cumhuriyet Döneminde Serbest Cumhuriyet Fırkası Deneyimi," *Marmara İletişim Dergisi*, Cilt:8, Sayı:8, 1994, ss. 261-276.
14. AYDIN, Ayşe, "Serbest Cumhuriyet Fırkası Ve Adnan Menderes'in Siyasi Hayatının Başlaması", *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:1, Sayı:8, 2011, ss. 1-9.
15. AYDOĞAN, Pınar, "Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Türk Modernleşmesi İçindeki Yerin Dönemin Karikatürleriyle Analizi", *Memleket Siyaset Yönetim*, Cilt:17, Sayı:37, 2022, ss. 171-200.
16. AYSAL, Necdet, "Yönetsel Alanda Değişimler ve Devrim Hareketlerine Karşı Gerici Tepkiler 'Serbest Cumhuriyet Fırkası - Menemen Olayı'", *Atatürk Yolu Dergisi*, Cilt:11, Sayı:44, 2009, ss. 581-625.
17. BALCIOĞLU, Nur, "Kemal Tahir'in Yol Ayrımı Romanında Serbest Cumhuriyet Fırkası Deneyimi ve Gazetecilik", *Sosyologca*, Cilt:8, Sayı:15-16, 2018, ss. 194-199.
18. BALİ, Rifat, "1930 Belediye Seçimleri ve Serbest Fırka'nın Azınlık Adayları", *Tarih ve Toplum*, Sayı:167, Kasım 1997, ss. 25-34.
19. BALKAYA, İhsan Sabri, "1930 Türkiye'sinde Oluşan Muhalefet Hareketinin Dış Basındaki Akisleri (Rusya, İngiltere, Mısır Örneği)", *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı:15, 2007, ss. 80-102.
20. BALKAYA, İhsan Sabri, "Antalya'da 1930 Belediye Seçimleri ve Yansımaları", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:22, Sayı:2, 2018, ss. 1075-1091.
21. BALKAYA, İhsan Sabri, "Cumhuriyetin İkinci Muhalif Partisi SCF'nin Eskişehir'de Teşkilatlanması Ve Eskişehir'de 1930 Belediye Seçimleri", *Atatürk Dergisi*, Cilt:4, Sayı:2, 2015, ss. 2-27.

22. BALKAYA, İhsan Sabri, "İsparta'da Serbest Cumhuriyet Fırkasının Kurulma Çabaları", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Cilt:12, Sayı:30, 2006, ss. 215-237.
23. BAŞARAN, İnce G., "The Free Republican Party In The Political Cartoons Of The 1930s", *New Perspectives on Turkey*, Vol. 53, 2015, pp. 93-136.
24. BAŞARAN, Sinan, "Serbest Cumhuriyet Fırkasının Rize Teşkilatı ve 1930 Belediye Seçimlerinde Rize", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı:47, Haziran 2017, ss. 381-389.
25. BEDİR, Ayşe, "Türk Kadınının 1930 Belediye Seçimlerine Katılımı ve Bir Amerikan Diplomat Raporuna Yansımaları", *Liberal Düşünce Dergisi*, Sayı:108, 2022, ss. 63-84.
26. BENHÜR, Çağatay ve YÜKSEL, Erol, "Konya'nın 1930'daki Sosyal, Siyasi ve Ekonomik Görünümü ile Belediye Seçimleri Üzerine Bir İnceleme", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ*, Sayı:23, 2017, ss. 93-117.
27. BEYAZIT, Taner, "İzmir'de Serbest Cumhuriyet Fırkası ve Basın Üzerine Düşünceler", *Tarih ve Toplum*, Sayı:98, Şubat 1992, ss. 54-56.
28. BIÇAK, Hilal, "Serbest Cumhuriyet Fırkası ve Türk Demokrasi Tarihindeki Yeri", *İnsan ve Toplum Bilimleri Akademisi Dergisi*, Cilt:1, Sayı:2, Aralık 2021, ss. 152-169.
29. CEYLAN, Okan, "Kırklareli İlinde Serbest Cumhuriyet Fırkası: Parti Teşkilatlanması ve 1930 Belediye Seçimleri", *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Sayı:54, 2021, ss. 459-482.
30. CEYLAN, Okan, "Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Edirne Serüveni: Türkiye Demokrasi Tarihinden Notlar", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt:21, Sayı:42, 2021, ss. 269-294.
31. ÇAKICI, Derya, "Çok Partili Hayata Geçişin İkinci Ayağı: Serbest Cumhuriyet Fırkası ve Türk Demokrasi Tarihindeki Yeri", *Zamanın İzleri: Demokrasi ve Cumhuriyet*, Karadeniz Teknik Üniversitesi Yayınları, b.s.y., 2023, ss. 103-137.
32. ÇAKMAK, Aydın, "Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Yabancı Kamuoyunda Değerlendirilişi", *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, Sayı:21, 2012, ss. 151-176.
33. ÇAPARLAR, Mehmet, "Serbest Cumhuriyet Fırkası Kastamonu Teşkilatı ve 1930 Belediye Seçimleri", *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:54, 2021, ss. 427-458.
34. ÇAVDAR, Tevfik, "Serbest Fırka ve Arif Oruç'un Yarın Gazetesi", *Mülkiyeliler Birliği Dergisi*, Cilt:14, Sayı:122, 1990, ss. 44-48.
35. ÇELİK, Bilgin, "Aydın'da Serbest Fırka ve Belediye Seçimleri", *Toplumsal Tarih*, Sayı:84, Aralık 2000, ss. 13-23.
36. ÇETİŞLİ, İsmail, "'Yağmuru Beklerlen' ve Serbest Cumhuriyet Fırkası", *Türk Edebiyatı*, Sayı:164, 1987, ss. 33-36.

37. ÇINAR, Ömer, “Siyasal Yaşamımızda Serbest Cumhuriyet Fırkası Tek Partiden Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş Denemesi”, *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:5, Sayı:10, 2015, ss. 207-229.
38. ÇOMU, Aslı Emre, “Ahmet Remzi Yüreğir ile Ferit Celal Güven’in Serbest Cumhuriyet Fırkası Tartışmaları”, *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı:12, 2023, ss. 1505-1517.
39. DEMİRTAŞ, Bahattin, “Türk Basınındaki Yansımalarla Göre Serbest Cumhuriyet Fırkası ve 1930 Yerel Seçimleri”, *EKEV Akademi Dergisi*, Sayı:73, 2018, ss. 303-316.
40. DURAN, Mehmet Ali, “1930 İstanbul Belediye Seçimlerinde Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın Yahudi Adayları Ve Yahudi Seçmenler”, *Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı:71, 2022, ss. 124-145.
41. ELYİĞİT, Gamze, “Serbest Cumhuriyet Fırkası Giresun Teşkilatlanması ve 1930 Belediye Seçimleri”, *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Cilt:8, Sayı:15, 2022, ss. 387-401.
42. ELYİĞİT, Gamze, “Serbest Cumhuriyet Fırkası Trabzon Teşkilatlanması ve 1930 Belediye Seçimleri”, *Vankulu Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı:13, 2024, ss. 95-105.
43. EMRENCE, Cem, “Buhranlı Yıllar: Ödemiş’te Serbest Cumhuriyet Fırkası”, *Toplumsal Tarih*, Sayı:72, 1999, ss. 28-32.
44. EMRENCE, Cem, “Muhallif Bir Perspektiften 1930 Belediye Seçimleri: CHP’nin Baskı ve Propaganda Yöntemleri”, *Tarih ve Toplum*, Sayı:200, Ağustos 2000, ss. 47-50.
45. EMRENCE, Cem, “Politics of Discontent in the Midst of The Great Depression: The Free Republican Party of Turkey (1930)”, *New Perspectives on Turkey*, No:23, September 2000, pp. 31-52.
46. EMRENCE, Cem, “Serbest Cumhuriyet Fırkası (1930)”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce*, Cilt:7 (Liberalizm), İletişim Yayınları, İstanbul, 2005, ss. 213-216.
47. ENGELOĞLU, Hafsa Nur, “Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve Serbest Cumhuriyet Fırkası Özelinde II. Ve III. Meclis’te Parlamento İçi Muhalefet Üzerine Bir Değerlendirme”, *Yasama Dergisi*, Sayı:42, 2020, ss. 183-212.
48. ERASLAN, Cezmi, “Türkiye Cumhuriyeti’nin Siyasi Hayatında Serbest Cumhuriyet Fırkası Deneyimi Üzerine Düşünceler”, *İlmi Araştırmalar*, Sayı:9, 2000, ss. 77-96.
49. ERDEM, Çiğdem, “Tek Parti Döneminde Muhalefet Algısı: Serbest Cumhuriyet Fırkası Hareketi Üzerinden Bir İnceleme”, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt:15, Sayı:1, 2013, ss. 1-22.

50. ERDEM, Ufuk, "Serbest Cumhuriyet Fırkasına İlişkin İngiliz Büyükelçiliğinin Değerlendirmeleri", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt:12, Sayı:23, 2016, ss. 270-292.
51. ERGUN, A. Yavuz, "Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Kuruluşu Üzerine 'İktisadi' Bir İnceleme", *Belgi Dergisi*, Sayı:7, 2014, ss. 837-844.
52. ERTEM, Barış, "Siyasal Bir Muhalefet Denemesi Olarak Serbest Cumhuriyet Fırkası", *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, Cilt:1, Sayı:2, 2010, ss. 71 - 92,
53. ERTEM, Barış, "Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin İlk On Yılında Parlamento İçi Muhalefet Ve Bir Örnek: Serbest Cumhuriyet Fırkası", *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 172, Sayı: 172, 2013, ss. 345 – 362.
54. GÜÇLÜ, Muhammet, "Antalya'da 1930 Belediye Seçimleri", *Toplumsal Tarih*, Mayıs 1999, ss. 19-23.
55. GÜÇLÜ, Muhammet, "Antalya'da Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Faaliyetleri", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Cilt:9, Sayı:1, ss. 327-337.
56. GÜÇLÜ, Muhammet, "Dr. Burhanettin (Onat) Bey'in Raporuna Göre Antalya'da 1930 Belediye Seçimleri", *Toplumsal Tarih*, Sayı:65, Mayıs 1999, ss. 19-23.
57. GÜLEN, Ahmet, "1930 İstanbul Belediye Seçimleri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt:39, Sayı:107, 2023, ss. 177-210.
58. GÜLEN, Ahmet, "Karşılaştırmalı Bir Yöntemle SCF ve DP'nin Kuruluşuna Bakış", *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Sayı:54, Mart 2016, ss. 129-149.
59. GÜLEN, Ahmet, "Serbest Cumhuriyet Fırkası'nda Genel Sekreterlik Kurumu ve Nuri Conker'in Genel Sekreterliği", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt:41, Sayı:72, 2022, ss. 439-460.
60. GÜLEN, Ahmet, "Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki Faaliyetleri", *Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Açılışının 100. Yılı*, Edirne, Türkiye, 12-14 Mart 2020.
61. GÜLER, Cağfer, "Türkiye'de Çok Partili Düzene Geçişte (1945-1950) Serbest Fırka Deneyiminin İzleri", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt:34, Sayı:577, 2015, ss. 291-315.
62. GÜNEŞ, Günver, "Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Aydın'da Teşkilatlanması ve 1930 Belediye Seçimleri Üzerinde Oluşan Tartışmalar", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt:25, Sayı:39, 2006, ss. 117-147.
63. GÜNEŞ, Günver, "Serbest Cumhuriyet Partisi Döneminde Türk Ocakları ve Siyaset", *Tarih ve Toplum*, Cilt:11, Sayı:65, 1999, ss. 11-16.
64. GÜNGÖR, Hakan, "ABD Konsolosluk Belgeleri Işığında Serbest Fırkanın Değerlendirilmesi", *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:35, 2020, ss. 457-492.

65. GÜRBÜZ, Cazim, "Dört Romanda Serbest Fırka", *Türkiye Günlüğü*, Sayı:84, Bahar 2006, ss. 113-118.
66. HALICI, Şaduman, "Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Kuruluşu Sırasında Ali Fethi (Okyar) Bey ile Mahmut Esat (Bozkurt) Beyin Polemikleri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt:20, Sayı:59, 2004, ss. 429-451.
67. İPEKÇİ, Abdi, "Atatürk'ün Demokrasi Tecrübesi", *Milliyet*, 13-30 Kasım 1961, s. 3.
68. KALAYCI, Hakkı, "Bir Parti ve Bir Yerel Gazete: SCF ve Çankırı Duygu Gazetesi Örneğinde Dönemin Siyasi Olaylarının Sosyolojik Bir Analizi", *Çankırı Karatekin Üniversitesi Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt:8, Sayı:1, 2020, ss. 211-226.
69. KALPAKÇIOĞLU, Naci, "Serbest Fırka Karşısında İki Romancı: Kemal Tahir ve Tağrik Buğra", *Gösteri*, Cilt:2, Sayı:17, 1982, ss. 22-25.
70. KARACAGİL, Ö. Kürşad, "Süreyya (Paşa) İlmen ve Serbest Cumhuriyet Fırkası", *Turkish Journal of History*, Sayı:57, 2014, ss. 127-145.
71. KARAGÜLMEZ, Müjdar, "Macar Elçilik Raporları Işığında Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş Denemesi: Serbest Cumhuriyet Fırkası", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı:43, 2018, ss. 471-489.
72. KARAKAŞ, Ömer, "Balıkesir'de Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Teşkilatlanması ve Belediye Seçimleri (1930)", *Turkish Studies*, Volume: 8/5, Spring 2013, pp. 357-375.
73. KARAKAŞ, Ömer, "Dönemin Yerel Basınına Göre Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Manisa Vilayeti'nde Teşkilatlanması ve 1930 Belediye Seçimleri", *Journal of History Studies*, Volume: 2/3, 2010, ss. 201-222.
74. KARAKAŞ, Ömer, "Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Muğla'da Teşkilatlanması ve 1930 Belediye Seçimleri Dolayısıyla Oluşan Tartışmalar", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt:7, Sayı:31, 2014, ss. 355-369.
75. KARATAŞ, Murat, "Atatürk Döneminde Güdümlü Bir Muhalefet Denemesi Serbest Cumhuriyet Fırkası", *Türk Demokrasi Tarihi (1876-1945): Liderler, Partiler ve Seçimler*, ed. Murat Karataş, Efe Akademi Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2023, ss. 203-222.
76. KARTAL, Cemile Burcu, "Türkiye'de Kadınların İlk Defa Oy Kullandığı 1930 Belediye Seçimlerinde Türk Kadınlar Birliği'nin Faaliyetleri", *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:3, 2016, ss. 165-197.
77. KEMAL, Mehmet, "Serbest Fırka Deneyi", *Cumhuriyet*, 18 Nisan 1982, s. 8.
78. KESKİN, Ömer Ali, "Türk Siyasi Tarihinde 'Dörtlü Takrir' ve Takrire Kaynaklık Etmesi Bakımından Serbest Cumhuriyet Fırkası", *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:7, Sayı:2, 2021, ss. 718-737.

79. KILINÇKAYA, Derviş, “Serbest Cumhuriyet Fırkasının Toplumsal Tabanı ve Cumhuriyet Halk Partisi”, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt:8, Sayı:5, 2012, ss. 3-18.

80. KOÇ, Nurgün, “Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın Kuruluşunda Dış Politik ve Ekonomik Gelişmelerin Etkileri”, *Türk İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, Cilt:7, Sayı:13, 2012, ss. 39-56.

81. KOÇAK, Cemil, “1930 Belediye Seçiminde Sabiha Sertel’in Adaylığı”, *Tarih ve Toplum*, Sayı:51, Mart 1988, ss. 28-29.

82. KOÇAK, Cemil, “Serbest Cumhuriyet Fırkası Hakkında Bir Propaganda Broşürü”, *Tarih ve Toplum*, Sayı:53, Mayıs 1988, ss. 69-71.

83. KUŞÇI, Ahmet ve DURAN, Mustafa, “Arşiv Belgelerine Göre Serbest Cumhuriyet Fırkası”, *Dünya Multidisipliner Araştırmalar Dergisi*, Cilt:5, Sayı:2, 2022, ss. 1-18.

84. KUYAŞ, Ahmet, “Serbest Cumhuriyet Fırkası Üzerine”, *Yeni Gündem*, Sayı:29, 1985, ss. 36-37.

85. KÜÇÜKYILMAZ, M. Mücahit, “First Rallies In Our Multi-Party Political Communication History: Addresses By İsmet Pasha in Sivas And Fethi Bey in İzmir”, *Journal of History Studies*, Volume:11, Issue:4, Ağustos 2019, ss. 1285-1297.

86. ORTAYLI, İlber, “Fethi Okyar’ın Kaleminden Serbest Cumhuriyet Fırkası Nasıl Doğdu Nasıl Feshedildi?”, *Tarih ve Toplum*, Sayı:52, Nisan 1988, s. 57.

87. ÖZ, Eyüp, “İzmir ve Serbest Cumhuriyet Fırkası [12 Ağustos-17 Kasım 1930]”, *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt:4, Sayı:5, 2015, ss. 409-440.

88. ÖZCAN, Nesrin, “58 Yıl Önce Bir Demokrasi Denemesi: SCF ve Kapanışı”, *Cumhuriyet*, 18 Kasım 1988, s. 2.

89. ÖZER, Mehmet Halis, “Serbest Cumhuriyet Fırkası’nda İktisadi Düşünce”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:13, Sayı:51, 2014, ss. 77-92.

90. ÖZİPEK, Bekir Berat, “‘Ayak Takımı’ Sandığı Sarmış ‘Erbabı Haysiyet’ Oy Kullanamıyor”, *Derin Tarih*, Sayı:15 (Serbest Fırka Dosyası), Haziran 2013, ss. 79-81.

91. PINAR, Mehmet ve KOÇ, İlknur, “1930 İstanbul Belediye Seçimlerinde Gayrimüslimler”, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:42, 2018, ss. 321-344.

92. PINAR, Mehmet, “1930 İstanbul Belediye Seçimlerinde Gayrimüslimler”, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:42, 2018, ss. 321-344.

93. PINAR, Mehmet, “Bozkır’da Muhalefet: Serbest Cumhuriyet Fırkası Konya Teşkilatı”, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cumhuriyet Özel Sayısı, 2023, ss. 115-129.

94. PINAR, Mehmet, "Bursa'da Serbest Cumhuriyet Fırkası Teşkilatı ve İktidar ile Çekişmesi", *Journal of History Studies*, Volume:6, Issue:3, April 2014, ss. 295-310.

95. PINAR, Mehmet, "Cumhurbaşkanlığı Arşiv Belgeleri Işığında İzmir'de 1930 Belediye Seçimleri", *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:44, 2019, ss. 325-345.

96. PINAR, Mehmet, "Cumhurbaşkanlığı Arşiv Belgeleri Işığında İzmir'de 1930 Belediye Seçimleri", *3. Uluslararası Tarih Sempozyumu*, İzmir, Türkiye, 5-07 Nisan 2018, ss. 347-364.

97. PINAR, Mehmet, "Serbest Cumhuriyet Fırkası Gaziantep Teşkilatlanması ve Faaliyetleri", *Uluslararası Gaziantep Sempozyumu*, Gaziantep, Türkiye, 25-27 Aralık 2018, ss. 123-138.

98. PINAR, Mehmet, "Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Doğu Anadolu Bölgesi Teşkilatlanması", *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, Cilt:4, Sayı:11, 2017, ss. 101-118.

99. PINAR, Mehmet, "Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Kocaeli Teşkilatlanması ve Faaliyetleri", *Uluslararası Gazi Süleyman Paşa ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu III*, Kocaeli, Türkiye, 5 Mart 2016 - 27 Mart 2017, ss. 1261-1275.

100. PINAR, Mehmet, "Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Kütahya Teşkilatlanması ve Faaliyetleri", *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı:14, 2015, ss. 277-298.

101. R., "Serbest Fırkanın Doğuşu, Yaşayışı, Kapanışı", *Resimli Tarih Mecmuası*, Sayı:15, Mart 1951, ss. 644-646.

102. SAMUR, Mustafa ve SOFUOĞLU, Adnan, "Karikatürlerde Serbest Cumhuriyet Fırkası", *Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı:73, 2023, ss. 321-347.

103. SELÇUK, Fatih, "Kronolojik Serbest Cumhuriyet Fırkası Tarihi", *Tarih ve Kritik Dergisi*, Cilt:10, Sayı:4, 2024, ss. 302-312.

104. SENEMOĞLU, Olkan, "Türkiye'nin Demokrasiye Geçişte İkinci Başarısız Girişimi: Serbest Cumhuriyet Fırkası (SCF)", *Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:4, Sayı:2, 2016, ss. 44-66.

105. SUVACI, Mediha Seda ve Bozkurt, İbrahim, "Adana Yerel Basınından Yeni Adana ve Türk Sözü Gazetelerine Göre Serbest Cumhuriyet Fırkası", *İnsan ve Toplum Bilimleri Akademisi Dergisi*, 2/1, 2022, ss. 123-141.

106. ŞAHİN, Mehmet Serkan, "Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Malatya Teşkilatı ve 1930 Belediye Seçimleri", *Toplumsal Tarih*, Sayı:195, 2010, ss. 82-85.

107. ŞEKER, Kadir, "Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Kurulması ve Cumhuriyet Halk Fırkası'nın Gelişmelere Bakışı", *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:32, 2014, ss. 1-14.

108. ŞİRİN, Funda Selçuk, “İngiliz Elçilik Raporlarına Göre Serbest Cumhuriyet Fırkasının Kuruluşu ve Sonrasında Yaşanan Gelişmeler”, *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt:6, Sayı:Prof. Dr. Süleyman Büyükkaracı Özel Sayısı, 2021, ss. 197-245.

109. ŞİRİN, Funda Selçuk, “The Foundation of the Free Republican Party and Subsequent Developments According to the British Embassy Reports”, *Archiv Orientalni*, Cilt:89, Sayı:1, 2021, ss. 85-121.

110. TABAK, Serap, “Serbest Cumhuriyet Fırkası Denemesinden Önce İzmir’de Cumhuriyet Halk Fırkası (1928-1930)”, *Toplumsal Tarih*, Sayı:16, 1995, ss. 42-47.

111. TABAK, Serap, “Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın İzmir Vilâyetindeki Teşkilatı ve Faaliyetleri”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Cilt:8, Sayı:1, 1993, ss. 183-202.

112. TABAK, Serap, “Serbest Fırka ve İzmir’de 1930 Yılı Belediye Seçimi”, *Akdeniz Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, Cilt:2, Sayı:3, 1991, ss. 177-197.

113. TAŞDEMİR, Serap, “Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın Aylık Teşkilatlanması ve 1930 Yılı Belediye Seçimleri”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt:19, Sayı:39, 2019, ss. 613-634.

114. TEKİN, Yusuf ve SARIALİOĞLU, İrşat “Serbest Cumhuriyet Fırkası Denemesinin Uluslararası Yansımaları: Türk Dış Politikasında Değişim Tartışması”, *Belleten*, Cilt:86, Sayı:307, 2022, ss. 1077-1116.

115. TOKSOY, Fatma, “1930 Yerel Seçim Skandalları”, *Derin Tarih*, Sayı:84, Mart 2019, ss. 62-65.

116. TUNÇAY, Mete, “Fethi Beyin Anıları”, *Yeni Ufuklar*, 22 Aralık 1980.

117. ULU, Semanur, “Kemal Tahir Romanlarında Muhalefet: ‘Yol Ayrımı’ Olarak Serbest Cumhuriyet Fırkası Tecrübesi”, *Türkiye Notları Dergisi*, Cilt:3, Sayı:18, 2021, ss. 57-66.

118. UYAR, Hakkı, “SCF’nin Yayın Organı: Serbes Cumhuriyet Gazetesi”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce*, Cilt:7 (Liberalizm), İletişim Yayınları, İstanbul, 2005, ss. 217-223.

119. UYAR, Hakkı, “Serbes Cumhuriyet Gazetesi Üzerine Bazı Düşünceler ve Tek Parti Yönetimi’nin Kurulması”, *Tarih ve Toplum*, Cilt:17, Sayı:102, 1992, ss. 50-52.

120. UZUN, Nazlı Elif, “1929 Ekonomik Buhranının Türk Siyasal Hayatına Etkileri; Serbest Cumhuriyet Fırkası ve Menemen Olayı”, *The International New Issues in Social Sciences*, Cilt:11, Sayı:2, 2023, ss. 217-238.

121. ÜNÜVAR, Süleyman ve YILDIZ, Zeynep Özlü, “1930 Yılında Gaziantep’te Yapılan Yerel Seçimlere Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın Katılması Ve Yaşanan Tartışmalar”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, Cilt:122, Sayı:240, 2019, ss. 131-154.

122. VARLIK, Bülent, "1930 İzmir Grevleri", *Kebîgeç İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi*, Cilt:52, Sayı:52, 2021, ss. 463-472.
123. WEIKER, Walter F., "Serbest Fırka-Başarı ve Başarısızlık I", *Forum*, Cilt:13, Sayı:167, 1961, ss. 9-10.
124. WEIKER, Walter F., "The Free Party, 1930", *Political Parties and Democracy in Turkey*, ed. Metin Heper and Jacop M. Landau, I. B. Tauris, London-New York, 1991, pp. 83-98.
125. YAVAŞÇA, Kerem, "Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Liberalizm Anlayışı", *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi (AKAD)*, Cilt:14, Sayı:28, 2023, ss. 139-155.
126. YILMAZ, Ahmet, "1930-Belediye Seçimleri Sürecinde Kamuoyu'nda 'Kadın'a Yönelik Söylemler", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt:10, Sayı:22, 2011, ss. 141-164.
127. YILMAZ, Murat, "Bir Partinin Fişlenmiş Üyeleri: Devletin Kayıtlarında Serbest Fırkalılar", *AKRA Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, Cilt:1, Sayı:1, 2013, ss. 133-147.
128. YILMAZ, Murat, "Serbest Cumhuriyet Fırkası Kötülerin Partisi Mi?", *Derin Tarih*, Sayı:15 (Serbest Fırka Dosyası), Haziran 2013, ss. 73-77.
129. YÜRÜK, Hüseyin, "Serbest Fırka Senaryosu", *Derin Tarih*, Sayı:128, Kasım 2022, ss. 26-32.

Ansiklopedi Maddeleri

1. ÇAVDAR, Tefik, "Serbest Fırka", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt:8, İletişim Yayınları, 1983, ss. 2052-2059.
2. EKİNCİ, Necdet, "Türkiye'de Çok Partili Düzene Geçiş Sürecinde İkinci Durak: Serbest Cumhuriyet Fırkası Olayı ve Dönem Basını", *Türkler Ansiklopedisi*, Cilt:16, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, ss. 562-568.
3. GÜNEŞ, İhsan, "Serbest Cumhuriyet Fırkası, *Atatürk Ansiklopedisi*, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/serbest-cumhuriyet-firkasi/>, (Erişim Tarihi: 18.08.2024).
4. TABAK, Serap, "Serbest Cumhuriyet Fırkası", *Türkler Ansiklopedisi*, Cilt:16, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, ss. 993-1011.

Gazete Yazıları

1. [ABALIOĞLU], Yunus Nadi, "Açık Mektup: Reisicumhur Gazi M. Kemal Hz.ne", *Cumhuriyet*, 9 Eylül 1930, s. 1.
2. [ABALIOĞLU], Yunus Nadi, "Belediye İntihabatı", *Cumhuriyet*, 9 Teşrinievel [Ekim] 1930, s. 1.
3. [ABALIOĞLU], Yunus Nadi, "Bitarafılık Mes'elesi", *Cumhuriyet*, 29 Eylül 1930, s. 1, 3.

4. [ABALIOĞLU], Yunus Nadi, "Blok Fikri", *Cumhuriyet*, 9 Teşrinisani [Kasım] 1930, s. 1.
5. [ABALIOĞLU], Yunus Nadi, "Cumhuriyet Halk Fırkasına Geline", *Cumhuriyet*, 11 Ağustos 1930, s. 1, 3.
6. [ABALIOĞLU], Yunus Nadi, "Daha Geçen Seneden!..", *Cumhuriyet*, 6 Teşrinievel [Ekim] 1930, s. 1, 3.
7. [ABALIOĞLU], Yunus Nadi, "Ecnebi Sermayesi", *Cumhuriyet*, 5 Eylül 1930, s. 1, 4.
8. [ABALIOĞLU], Yunus Nadi, "Fesih Kararının Esbabı Mucibesi Çürüktür!", *Cumhuriyet*, 20 Teşrinisani [Kasım] 1930, s. 1.
9. [ABALIOĞLU], Yunus Nadi, "Fethi B. Geldi", *Cumhuriyet*, 14 Eylül 1930, s. 1.
10. [ABALIOĞLU], Yunus Nadi, "Fethi B.in Nutku", *Cumhuriyet*, 9 Eylül 1930, s. 1.
11. [ABALIOĞLU], Yunus Nadi, "Fırka Ciddî Esaslara İstinat Etmelidir", *Cumhuriyet*, 5 Teşrinievel [Ekim] 1930, ss. 1-2.
12. [ABALIOĞLU], Yunus Nadi, "Fırka Grubu Müzakerelerinden Sonra!...", *Cumhuriyet*, 25 Eylül 1930, ss. 1-2.
13. [ABALIOĞLU], Yunus Nadi, "Fırka Hareketleri", *Cumhuriyet*, 16 Teşrinisani [Kasım] 1930, s. 1.
14. [ABALIOĞLU], Yunus Nadi, "Fırka İçtimai Tafsîlâtı", *Cumhuriyet*, 1 Eylül 1930, ss. 1-2.
15. [ABALIOĞLU], Yunus Nadi, "Fırka İnfisahında Müsbet Taraf!", *Cumhuriyet*, 22 Teşrinisani [Kasım] 1930, s. 1.
16. [ABALIOĞLU], Yunus Nadi, "Fırka Teşkilâtı", *Cumhuriyet*, 18 Eylül 1930, s. 1, 4.
17. [ABALIOĞLU], Yunus Nadi, "Fırka ve Hükûmet", *Cumhuriyet*, 26 Ağustos 1930, s. 1, 4.
18. [ABALIOĞLU], Yunus Nadi, "Fırkacılık Münakaşaları", *Cumhuriyet*, 20 Ağustos 1930, s. 1.
19. [ABALIOĞLU], Yunus Nadi, "Günün Muhavereleri", *Cumhuriyet*, 30 Ağustos 1930, ss. 1-2.
20. [ABALIOĞLU], Yunus Nadi, "H. Fırkası Grupunda", *Cumhuriyet*, 30 Eylül 1930, s. 1, 5.
21. [ABALIOĞLU], Yunus Nadi, "Hakikî Vaziyet", *Cumhuriyet*, 19 Teşrinisani [Kasım] 1930, ss. 1-2.
22. [ABALIOĞLU], Yunus Nadi, "Hatıralar ve Hakikatler," *Cumhuriyet*, 24 Eylül 1930, ss. 1-2.
23. [ABALIOĞLU], Yunus Nadi, "İkinci Adım", *Cumhuriyet*, 27 Eylül 1930, s. 1, 4.

24. [ABALIOĞLU], Yunus Nadi, "İkinci Fırka", *Cumhuriyet*, 13 Teşrinievel [Ekim] 1930, s. 1, 3.
25. [ABALIOĞLU], Yunus Nadi, "İktidar Mevkii", *Cumhuriyet*, 24 Ağustos 1930, s. 1.
26. [ABALIOĞLU], Yunus Nadi, "İktisadî Buhran", *Cumhuriyet*, 15 Teşrinievel [Ekim] 1930, s. 1, 4.
27. [ABALIOĞLU], Yunus Nadi, "İnsafın O Yerde Namı Yok Mu?", *Cumhuriyet*, 27 Ağustos 1930, s. 1.
28. [ABALIOĞLU], Yunus Nadi, "İş İşten Geçmeden!", *Cumhuriyet*, 19 Eylül 1930, s. 1.
29. [ABALIOĞLU], Yunus Nadi, "İzmir Hâdiseleri", *Cumhuriyet*, 7 Eylül 1930, s. 1, 4.
30. [ABALIOĞLU], Yunus Nadi, "İzmir Tezahüratı", *Cumhuriyet*, 6 Eylül 1930, s. 1, 5.
31. [ABALIOĞLU], Yunus Nadi, "İzmir ve C. H. Fırkası", *Cumhuriyet*, 8 Eylül 1930, s. 1, 3.
32. [ABALIOĞLU], Yunus Nadi, "Meclise Bir Nazar", *Cumhuriyet*, 26 Eylül 1930, ss. 1-2.
33. [ABALIOĞLU], Yunus Nadi, "Muhalefetin Şikâyetleri", *Cumhuriyet*, 12 Teşrinievel [Ekim] 1930, s. 1.
34. [ABALIOĞLU], Yunus Nadi, "Muhitten Merkeze, Merkezden Muhite!", *Cumhuriyet*, 22 Eylül 1930, s. 1, 3.
35. [ABALIOĞLU], Yunus Nadi, "Müthiş Bir Mübareze", *Cumhuriyet*, 4 Teşrinievel [Ekim] 1930, ss. 1-2.
36. [ABALIOĞLU], Yunus Nadi, "Nasıl İnfisah Etti?..", *Cumhuriyet*, 18 Teşrinisani [Kasım] 1930, ss. 1-2.
37. [ABALIOĞLU], Yunus Nadi, "Ölçüsüz Sözler", *Cumhuriyet*, 9 Eylül 1930, s. 1.
38. [ABALIOĞLU], Yunus Nadi, "Önümüzdeki İmtihan!", *Cumhuriyet*, 4 Eylül 1930, s. 1.
39. [ABALIOĞLU], Yunus Nadi, "Reisicumhur Hz. Dahilî Siyasette Bitaraftırlar", *Cumhuriyet*, 13 Ağustos 1930, s. 1.
40. [ABALIOĞLU], Yunus Nadi, "S.C. Fırkası Niçin Yaşamadı?..", *Cumhuriyet*, 21 Teşrinisani [Kasım] 1930, s. 1.
41. [ABALIOĞLU], Yunus Nadi, "S.F. Umumî Kâtibi", *Cumhuriyet*, 23 Eylül 1930, s. 1, 4.
42. [ABALIOĞLU], Yunus Nadi, "65 Milyon Marklık İstikraz", *Cumhuriyet*, 12 Eylül 1930, ss. 1-2.
43. [ABALIOĞLU], Yunus Nadi, "Safsata", *Cumhuriyet*, 13 Teşrinisani [Kasım] 1930, s. 1.

44. [ABALIOĞLU], Yunus Nadi, "Siyasette Tekâmül", *Cumhuriyet*, 14 Ağustos 1930, s. 1, 3.
45. [ABALIOĞLU], Yunus Nadi, "Siyasî Terbiye İşi", *Cumhuriyet*, 15 Ağustos 1930, s. 1.
46. [ABALIOĞLU], Yunus Nadi, "Söyliyiniz: Hangi Vergiler Ve Niçin Ağırdır?", *Cumhuriyet*, 24 Teşrinisani [Kasım] 1930, s. 1.
47. [ABALIOĞLU], Yunus Nadi, "Şimendifer Boylarında", *Cumhuriyet*, 1 Eylül 1930, s. 1.
48. [ABALIOĞLU], Yunus Nadi, "Şimendifer," *Cumhuriyet*, 10 Eylül 1930, s. 1.
49. [ABALIOĞLU], Yunus Nadi, "Tahattur ve Tahlil", *Cumhuriyet*, 8 Teşrinievel [Ekim] 1930, s. 1.
50. [ABALIOĞLU], Yunus Nadi, "Teşkilâtı Esasiyeye Muhalif Kanun Var Mı?", *Cumhuriyet*, 23 Ağustos 1930, s. 1.
51. [ABALIOĞLU], Yunus Nadi, "Tevkifat", *Cumhuriyet*, 16 Eylül 1930, s. 1.
52. [ABALIOĞLU], Yunus Nadi, "Türk Gençliği", *Cumhuriyet*, 14 Teşrinievel [Ekim] 1930, s. 1.
53. [ABALIOĞLU], Yunus Nadi, "Türk Vatandaşlığı", *Cumhuriyet*, 21 Ağustos 1930, s. 1.
54. [ABALIOĞLU], Yunus Nadi, "Vesikalar ve Rakamlar," *Cumhuriyet*, 11 Eylül 1930, s. 1.
55. [ABALIOĞLU], Yunus Nadi, "Yağımızla Kavrulmak Efsanesi", *Cumhuriyet*, 2 Eylül 1930, s. 1.
56. [ABALIOĞLU], Yunus Nadi, "Yeni Fırka Fesholundu Diye Kızmakta Haklı Mıyız?..", *Cumhuriyet*, 23 Teşrinisani [Kasım] 1930, s. 1.
57. [ABALIOĞLU], Yunus Nadi, "Yeni Fırka Teşkili Muhal Midir?..", *Cumhuriyet*, 26 Teşrinisani [Kasım] 1930, s. 1.
58. [ABALIOĞLU], Yunus Nadi, "Yeni Fırkanın Mahiyeti," *Cumhuriyet*, 2 Teşrinievel [Ekim] 1930, s. 1.
59. [ABALIOĞLU], Yunus Nadi, "Yeni Fırkanın Umumî Telâkkisi", *Cumhuriyet*, 17 Ağustos 1930, s. 1.
60. [ABALIOĞLU], Yunus Nadi, "Yeni Kabinenin Siması", *Cumhuriyet*, 28 Eylül 1930, s. 1, 4.
61. "Ağaoğlu Ahmet Beyin (1926) Da Verdiği Bir Rapor..", *Son Posta*, 6 Teşrinievel [Ekim] 1930, s. 1, 6.
62. AĞAOĞLU, Ahmet, "Gazi'nin Nutku", *Son Posta*, 7 Teşrinisani [Kasım] 1930, s. 1, 4.
63. AĞAOĞLU, Ahmet, "İki Hakikat", *Serbes Cumhuriyet*, 26 Teşrinievel [Ekim] 1930, s. 1.
64. AĞAOĞLU, Ahmet, "İkinci Fırkaya Lüzum Var Mıdır?", *Son Posta*, 11 Teşrinievel 1930, s. 1, 7.

65. AĞAOĞLU, Ahmet, "Millî İrade Bu Mudur?", *Son Posta*, 31 Teşrinievvel 1930, s. 1, 4.
66. AĞAOĞLU, Ahmet, "S. Fırkaya Meş'um Diyorlar, Şeamet Nerededir?", *Son Posta*, 18 Teşrinievvel [Ekim] 1930, s. 1, 7.
67. AĞAOĞLU, Ahmet, "Yangın Var", *Son Posta*, 9 Teşrinisani [Kasım] 1930, s. 1, 4.
68. AĞAOĞLU, Ahmet, "Yine Prensip Meselesi", *Son Posta*, 10 Teşrinisani [Kasım] 1930, s. 1, 7.
69. A.S., "Ankara Belediye İntihabatı", *İnkılâp*, 22 Eylül 1930, s. 3.
70. ARİF, Behzat, "Galiplerin Hicabı", *Serbes Cumhuriyet*, 20 Teşrinisani [Kasım] 1930, s. 1.
71. ASAF, Burhan, "Fırka İdeolojisi", *İnkılâp*, 28 Eylül 1930, s. 3.
72. [ASLAN], Zeki Mesut, "Büyük Millet Meclisi", *Hakimiyeti Milliye*, 8 Teşrinisani [Kasım] 1930, ss. 1-2.
73. [ASLAN], Zeki Mesut, "Büyük Millet Meclisi", *Milliyet*, 8 Teşrinisani [Kasım] 1930, s. 1.
74. [ASLAN], Zeki Mesut, "Fırka Ahlakı", *Hakimiyeti Milliye*, 13 Teşrinisani [Kasım] 1930, s. 1.
75. [ASLAN], Zeki Mesut, "Fırka Ahlâkı", *Milliyet*, 14 Teşrinisani [Kasım] 1930, s. 1.
76. [ASLAN], Zeki Mesut, "Fırka Disiplini", *Hakimiyeti Milliye*, 14 Teşrinisani [Kasım] 1930, s. 1.
77. [ASLAN], Zeki Mesut, "Fırka Disiplini", *Milliyet*, 15 Teşrinisani [Kasım] 1930, s. 1.
78. [ASLAN], Zeki Mesut, "Fırkalarda Kemiyet ve Keyfiyet", *Hakimiyeti Milliye*, 12 Teşrinisani [Kasım] 1930, s. 1.
79. [ASLAN], Zeki Mesut, "Fırkalarda Kemiyet ve Keyfiyet", *Milliyet*, 13 Teşrinisani [Kasım] 1930, s. 1.
80. [ASLAN], Zeki Mesut, "İçtimaî Cümhuriyet", *Hakimiyeti Milliye*, 30 Teşrinisani [Kasım] 1930, s. 1.
81. [ASLAN], Zeki Mesut, "İçtimaî Cümhuriyet", *Milliyet*, 24 Teşrinisani [Kasım] 1930, s. 1.
82. [ASLAN], Zeki Mesut, "İstihzah Münasebetiyle", *Hakimiyeti Milliye*, 18 Teşrinisani [Kasım] 1930, s. 1.
83. [ASLAN], Zeki Mesut, "Millî Birlik", *Hakimiyeti Milliye*, 11 Teşrinisani [Kasım] 1930, s. 1.
84. [ASLAN], Zeki Mesut, "Millî Birlik", *Milliyet*, 10 Teşrinisani [Kasım] 1930, s. 1.
85. [ASLAN], Zeki Mesut, "Millî ve Beynelmilel Vaziyetimiz", *Hakimiyeti Milliye*, 6 Teşrinisani [Kasım] 1930, s. 1.

86. [ASLAN], Zeki Mesut, "Millî ve Beynelmilel Vaziyetimiz", *Milliyet*, 7 Teşrinisani [Kasım] 1930, s. 1.
87. [ASLAN], Zeki Mesut, "Takip Edilecek Faaliyetler", *Hakimiyeti Milliye*, 15 Teşrinisani [Kasım] 1930, s. 1.
88. [ASLAN], Zeki Mesut, "Tenkit ve Mürakabe", *Milliyet*, 29 Teşrinisani [Kasım] 1930, s. 1.
89. [ATATÜRK], Gazi M. Kemal, "Ben Halk Fırkasının Umumî Reisiyim", *Akşam*, 11 Eylül 1930, s. 1.
90. [ATATÜRK], Gazi M. Kemal, "Gazi Hz.nin Fethi Beyin Mektubuna Cevapları", *Akşam*, 12 Ağustos 1930, s. 1.
91. [ATAY], Falih Rıfkı, "'Yaşasın Hürriyet!'", *Hakimiyeti Milliye*, 20 Eylül 1930, s. 1.
92. [ATAY], Falih Rıfkı, "'Yaşasın Hürriyet!'", *Milliyet*, 20 Eylül 1930, s. 1.
93. [ATAY], Falih Rıfkı, "Bir Tebliğ", *Hakimiyeti Milliye*, 10 Eylül 1930, s. 1.
94. [ATAY], Falih Rıfkı, "Bir Tebliğ", *Milliyet*, 12 Eylül 1930, s. 1.
95. [ATAY], Falih Rıfkı, "Bizim Politikamız", *Hakimiyeti Milliye*, 26 Ağustos 1930, s. 1.
96. [ATAY], Falih Rıfkı, "Bizim Politikamız", *Milliyet*, 26 Ağustos 1930, s. 1.
97. [ATAY], Falih Rıfkı, "Emniyet Tezi", *Hakimiyeti Milliye*, 19 Ağustos 1930, s. 1.
98. [ATAY], Falih Rıfkı, "Emniyet Tezi", *Milliyet*, 19 Ağustos 1930, s. 1.
99. [ATAY], Falih Rıfkı, "Faziletli Hükûmet", *Milliyet*, 23 Ağustos 1930, s. 1.
100. [ATAY], Falih Rıfkı, "Faziletli Hükûmet", *Hakimiyeti Milliye*, 23 Ağustos 1930, s. 1.
101. [ATAY], Falih Rıfkı, "Fesih", *Hakimiyeti Milliye*, 18 Kasım 1930, s. 1.
102. [ATAY], Falih Rıfkı, "Hiç Bir Tehlike Yoktur", *Hakimiyeti Milliye*, 4 Eylül 1930, s. 1.
103. [ATAY], Falih Rıfkı, "Hiç Bir Tehlike Yoktur", *Milliyet*, 4 Eylül 1930, s. 1.
104. [ATAY], Falih Rıfkı, "Mazlûm ve Maznun", *Hakimiyeti Milliye*, 17 Eylül 1930, s. 1.
105. [ATAY], Falih Rıfkı, "Mazlûm ve Maznun", *Milliyet*, 16 Eylül 1930, s. 1.
106. [ATAY], Falih Rıfkı, "Politika", *Hakimiyeti Milliye*, 11 Eylül 1930, s. 1.
107. [ATAY], Falih Rıfkı, "Politika", *Hakimiyeti Milliye*, 17 Eylül 1930, s. 1, 3.
108. [ATAY], Falih Rıfkı, "Politika", *Hakimiyeti Milliye*, 18 Eylül 1930, s. 1, 2.
109. [ATAY], Falih Rıfkı, "Politika", *Hakimiyeti Milliye*, 28 Teşrinievel [Ekim] 1930, ss. 1-2.
110. [ATAY], Falih Rıfkı, "Politika", *Hakimiyeti Milliye*, 29 Teşrinievel [Ekim] 1930, ss. 1-2.
111. [ATAY], Falih Rıfkı, "Sivas Nutku", *Hakimiyeti Milliye*, 2 Eylül 1930, s. 1.
112. [ATAY], Falih Rıfkı, "Teşhis", *Hakimiyeti Milliye*, 2 Teşrinisani [Kasım] 1930, ss. 1-2.

113. [ATAY], Falih Rıfkı, "Uçurumun dibinde" *Milliyet*, 11 Kasım 1930, s. 1, 6.
114. [ATAY], Falih Rıfkı, "Uçurumun Dibinden", *Hakimiyeti Milliye*, 11 Teşrinisani [Kasım] 1930, s. 1.
115. [ATAY], Falih Rıfkı, "Vergi Usulleri", *Hakimiyeti Milliye*, 1 Eylül 1930, s. 1.
116. [ATAY], Falih Rıfkı, "Yeni Fırka Doğarken", *Hakimiyeti Milliye*, 17 Ağustos 1930, s. 1.
117. [ATAY], Falih Rıfkı, "Yeni Fırka Doğarken", *Milliyet*, 17 Ağustos 1930, s. 1.
118. [ATAY], Falih Rıfkı, "Yıkılıp Yapılan", *İnkılâp*, 15 Teşrinisani [Kasım] 1930, s. 2.
119. B. A., "Halk Fırkası Tek Fırka Kalabilir Mi?", *Serbes Cumhuriyet*, 27 Teşrinisani [Kasım] 1930, s. 1.
120. B. A., "Mucizeler", *Serbes Cumhuriyet*, 28 Teşrinisani [Kasım] 1930, s. 1.
121. B. A., "Nahoş Hakikatler", *Serbes Cumhuriyet*, 6 Teşrinisani [Kasım] 1930, s. 1.
122. B. A., "Reis Aranıyor!", *Serbes Cumhuriyet*, 21 Teşrinisani [Kasım] 1930, s. 1.
123. B. A., "Türkiyede Fikir Var ve Matbuat Vardır!", *Serbes Cumhuriyet*, 24 Teşrinisani [Kasım] 1930, s. 1.
124. "Başvekilimizin Mühim Nutku", *Vakit*, 4 Teşrinievel [Ekim] 1930, s. 2.
125. "Bir Noktanın İyice Anlaşılması Lâzımdır", *Akşam*, 10 Eylül 1930, s. 1.
126. "Bu Gidiş Nereye?", *Hakimiyeti Milliye*, 16 Teşrinievel [Ekim] 1930, s. 1.
127. [ÇİNER], Sivas Mebusu Remzi, "S.C. Fırkasının tenkitleri karşısında", *Milliyet*, 28 Ağustos 1930, s. 4.
128. DAVER, Abidin, "Başvekil Paşa Hazretlerine", *Cumhuriyet*, 20 Teşrinievel [Ekim] 1930, s. 1.
129. EDİP, Habip, "İktisadî Buhran", *Cumhuriyet*, 17 Teşrinievel [Ekim] 1930, s. 1.
130. F. M., "Bir Dereceli İntihap", *Serbes Cumhuriyet*, 14 Teşrinisani [Kasım] 1930, s. 1.
131. F. M., "Blok", *Serbes Cumhuriyet*, 9 Teşrinisani [Kasım] 1930, s. 1.
132. F. M., "Fethi Bey Öldü! Yaşasın Hürriyet", *Serbes Cumhuriyet*, 19 Teşrinisani [Kasım] 1930, s. 1.
133. F. M., "Gazinin Nutkundan Alınacak Dersler", *Serbes Cumhuriyet*, 4 Teşrinisani [Kasım] 1930, s. 1.
134. F. M., "Halk Fırkası", *Serbes Cumhuriyet*, 13 Teşrinisani [Kasım] 1930, s. 1.

135. F. M., "Halk Fırkasının Yeni Teşkilâtında Canlı Noktalar-1", *Serbes Cumhuriyet*, 25 Teşrinisani [Kasım] 1930, s. 1.
136. F. M., "Halk Fırkasının Yeni Teşkilâtında Canlı Noktalar-2", *Serbes Cumhuriyet*, 26 Teşrinisani [Kasım] 1930, s. 1.
137. F. M., "Hükûmetin Vaziyeti", *Serbes Cumhuriyet*, 27 Teşrinievel [Ekim] 1930, s. 1.
138. F. M., "İzmir Meb'usu Hakikatleri Tahrif Etmiştir", *Serbes Cumhuriyet*, 18 Teşrinisani [Kasım] 1930, s. 1.
139. F. M., "Kalem Hürriyeti", *Serbes Cumhuriyet*, 5 Teşrinisani [Kasım] 1930, s. 1.
140. F. M., "Kuvvetli Hükûmet", *Serbes Cumhuriyet*, 2 Teşrinisani [Kasım] 1930, s. 1, 3.
141. F. M., "Neden Ürküyorlar?", *Serbes Cumhuriyet*, 16 Teşrinisani [Kasım] 1930, s. 1.
142. F. M., "Umumî Hoşnutsuzluğun Hakikî Sebepleri", *Serbes Cumhuriyet*, 11 Teşrinisani [Kasım] 1930, s. 1.
143. F. M., "Vaziyetin İç Yüzü", *Serbes Cumhuriyet*, 7 Teşrinisani [Kasım] 1930, s. 1.
144. F. M., "Yine Blok", *Serbes Cumhuriyet*, 12 Teşrinisani [Kasım] 1930, s. 1.
145. F. N., "Bir Fırka Doğarken", *Hakimiyeti Milliye*, 13 Ağustos 1930, s. 1.
146. "Fethi Bey Gazi Hazretlerine Cephe Almamak İçin Fırkasını Feshetti", *Serbes Cumhuriyet*, 18 Teşrinisani [Kasım] 1930, s. 1.
147. "Fethi Bey, Halk Fırkası Mebusu!...", *Akşam*, 18 Eylül 1930, s. 1.
148. GALİP, Reşit, "Dalâlet", *Hakimiyeti Milliye*, 15 Teşrinievel [Ekim] 1930, ss. 1-2
149. "Gazi Hz.nin Beyanatı", *Vakit*, 4 Teşrinievel [Ekim] 1930, s. 1.
150. "Geçmiş Olsun Talihsiz İzmir", *Serbes Cumhuriyet*, 28 Teşrinievel [Ekim] 1930, s. 1.
151. GENÇOSMAN, Kemal Zeki, "Serbest Cumhuriyet Partisi", *Dünya*, 6-7 Aralık 1980.
152. "Haber Doğrudur: S. Fırka Kendi Kendisini Feshetmiye Lüzum Gördü", *Son Posta*, 18 Teşrinisani [Kasım] 1930, s. 1.
153. "İsmet Paşa Hz. nin Beyanatı", *Akşam*, 29 Teşrinievel [Ekim] 1930, ss. 1-2.
154. "İsmet Pş. Hükûmetinin Beyannamesi", *Hakimiyeti Milliye*, 3 Teşrinievel [Ekim] 1930, s. 1.
155. "İzmir Cevabı", *Hakimiyeti Milliye*, 9 Eylül 1930, s. 1.
156. "İzmir Nutku", *Milliyet*, 9 Eylül 1930, s. 1.
157. [KARACAN], Ali Naci, "Anarşi", *İnkılâp*, 9 Teşrinievel [Ekim] 1930, s. 1.

158. [KARACAN], Ali Naci, "Ankaradan Vaziyeti Hülâsa", *İnkılâp*, 17 Eylül 1930, s. 1, 3.
159. [KARACAN], Ali Naci, "Avrupa'ya Benziyoruz", *İnkılâp*, 8 Teşrinievel [Ekim] 1930, s. 1.
160. [KARACAN], Ali Naci, "Biz Hürriyet Değil, Faşizm Gibi Bir İdare İstiyoruz!", *İnkılâp*, 15 Teşrinievel [Ekim] 1930, s. 1, 3.
161. [KARACAN], Ali Naci, "Bizi Mustafa Kemal Kurtardı ve O, Daima Başımızdadır!", *İnkılâp*, 18 Teşrinievel [Ekim] 1930, s. 1.
162. [KARACAN], Ali Naci, "Bizim Fırkanın Acınacak Hali", *İnkılâp*, 25 Teşrinisani [Kasım] 1930, s. 1.
163. [KARACAN], Ali Naci, "Evet, Esen Hava İhtilâl Havasıdır!", *İnkılâp*, 13 Teşrinievel [Ekim] 1930, s. 1.
164. [KARACAN], Ali Naci, "Faşizm Nedir?", *İnkılâp*, 21 Teşrinievel [Ekim] 1930, s. 1.
165. [KARACAN], Ali Naci, "Gazi Hazretleri Dün Ankarayı Teşrif Buyurdular", *İnkılâp*, 21 Eylül 1930, s. 1.
166. [KARACAN], Ali Naci, "Gazi Mustafa Kemal Millî Bir Mefhumdur", *İnkılâp*, 17 Teşrinievel [Ekim] 1930, s. 1.
167. [KARACAN], Ali Naci, "Halk Muztarıptır!", *İnkılâp*, 24 Teşrinisani [Kasım] 1930, s. 1.
168. [KARACAN], Ali Naci, "İhtilâl, Daha Başka Türlü Nasıl Olur?", *İnkılâp*, 16 Teşrinievel [Ekim] 1930, s. 1.
169. [KARACAN], Ali Naci, "İki Suale Bir Cevap", *İnkılâp*, 28 Teşrinisani [Kasım] 1930, s. 1.
170. [KARACAN], Ali Naci, "İzmir Tezahürü", *İnkılâp*, 6 Eylül 1930, s. 1.
171. [KARACAN], Ali Naci, "Meclis Bugün Açılıyor, Hararetli Müzakere Başlıyor", *İnkılâp*, 22 Eylül 1930, s. 1.
172. [KARACAN], Ali Naci, "Meşhur Nutuk", *İnkılâp*, 9 Eylül 1930, s. 1, 3.
173. [KARACAN], Ali Naci, "Meşrutiyet Hortluyor!", *İnkılâp*, 12 Teşrinievel [Ekim] 1930, s. 1.
174. [KARACAN], Ali Naci, "Rusyada Nasıl Bir Komünizm, İtalyada Nasıl Bir Faşizm Varsa Bizde de Bir Kemalizm Olmalıdır", *İnkılâp*, 2 Kanunuevel [Aralık] 1930, s. 1.
175. [KARAOSMANOĞLU], Yakup Kadri, "Bu Muydu?", *İnkılâp*, 8 Eylül 1930, s. 1.
176. [KARAOSMANOĞLU], Yakup Kadri, "C. H. Fırkası", *Hakimiyeti Milliye*, 29 Teşrinisani [Kasım] 1930, s. 1.
177. [KARAOSMANOĞLU], Yakup Kadri, "C. H. Fırkası", *Milliyet*, 30 Teşrinisani [Kasım] 1930, s. 1.
178. [KARAOSMANOĞLU], Yakup Kadri, "Cümhuriyet Halk Fırkası", *İnkılâp*, 2 Eylül 1930, s. 1.

179. [KARAOSMANOĞLU], Yakup Kadri, "Dağın Doğurabildiği..", *İnkılâp*, 11 Eylül 1930, s. 1.
180. [KARAOSMANOĞLU], Yakup Kadri, "Fesihten Sonra", *Hakimiyeti Milliye*, 23 Teşrinisani [Kasım] 1930, s. 1.
181. [KARAOSMANOĞLU], Yakup Kadri, "Fesihten Sonra", *Milliyet*, 22 Teşrinisani [Kasım] 1930, s. 1.
182. [KARAOSMANOĞLU], Yakup Kadri, "Fethi Beye Düşen Büyük Vazife", *İnkılâp*, 4 Eylül 1930, s. 1.
183. [KARAOSMANOĞLU], Yakup Kadri, "Gazi Hazretlerinin Seyahatleri Münasebetiyle", *Hakimiyeti Milliye*, 20 Teşrinisani [Kasım] 1930, s. 1.
184. [KARAOSMANOĞLU], Yakup Kadri, "Gazi Hazretlerinin Seyahatleri", *Milliyet*, 20 Teşrinisani [Kasım] 1930, s. 1.
185. [KARAOSMANOĞLU], Yakup Kadri, "Güzel İzmirin Çirkin Manzarası", *İnkılâp*, 10 Eylül 1930, s. 1, 3.
186. [KARAOSMANOĞLU], Yakup Kadri, "Halk Fırkası Perçinleniyor", *İnkılâp*, 19 Eylül 1930, s. 1.
187. [KARAOSMANOĞLU], Yakup Kadri, "Hür Millet", *İnkılâp*, 19 Eylül 1930, s. 1.
188. [KARAOSMANOĞLU], Yakup Kadri, "Hürriyet İnkılâpçıların Malıdır", *İnkılâp*, 25 Eylül 1930, s. 1.
189. [KARAOSMANOĞLU], Yakup Kadri, "Hürriyet İsteriz", *İnkılâp*, 18 Eylül 1930, s. 1.
190. [KARAOSMANOĞLU], Yakup Kadri, "İki Lider Arasında", *İnkılâp*, 5 Eylül 1930, s. 1.
191. [KARAOSMANOĞLU], Yakup Kadri, "Radikal Tedbirler", *Milliyet*, 1 Kânunuevel [Aralık] 1930, s. 1.
192. [KARAOSMANOĞLU], Yakup Kadri, "Sağ, Sol", *İnkılâp*, 3 Eylül 1930, s. 1.
193. [KARAOSMANOĞLU], Yakup Kadri, "Son İstifalar Münasebet[i]le", *İnkılâp*, 27 Eylül 1930, s. 1.
194. [KARAOSMANOĞLU], Yakup Kadri, "Türk Gençliği ve Türk İnkılâbı", *İnkılâp*, 21 Eylül 1930, s. 1.
195. [KARAOSMANOĞLU], Yakup Kadri, "Zavallı Fethi Bey", *İnkılâp*, 7 Eylül 1930, s. 1.
196. "Liderin Nutku," *Serbes Cumhuriyet*, 17 Teşrinisani [Kasım] 1930, s. 1.
197. "Muhitten Merkeze Doğru Yeni Fırka İhtiyaçları", *Serbes Cumhuriyet*, 23 Teşrinisani [Kasım] 1930, s. 1.
198. NERMİ, M., "Fırka ve Devlet," *Cumhuriyet*, 20 Eylül 1930, s. 1.
199. NESİP, Ahmet, "Bütçe ve Milliyet", *Serbes Cumhuriyet*, 3 Teşrinisani [Kasım] 1930, s. 1, 3.

200. NESİP, Ahmet, "Ne İstiyorlar?", *Serbes Cumhuriyet*, 10 Teşrinisani [Kasım] 1930, s. 1.
201. [ÖKTEM], Haydar Rüştü, "Kirkor Efendi", *İnkılâp*, 9 Teşrinievel [Ekim] 1930, s. 1.
202. [ÖKTEM], Haydar Rüştü, "Tehdit ve Tahrik!", *İnkılâp*, 23 Teşrinievel [Ekim] 1930, s. 1.
203. [ÖKTEM], Haydar Rüştü, "Unutamayız!", *İnkılâp*, 12 Teşrinievel [Ekim] 1930, s. 1.
204. SADIK, Necmeddin, "Dikkat!", *Akşam*, 14 Teşrinievel [Ekim] 1930, ss. 1-2.
205. SADIK, Necmeddin, "Fırkaların Mahiyeti ve Mânası", *Akşam*, 15 Teşrinievel [Ekim] 1930, ss. 1-2.
206. SADIK, Necmeddin, "Fırkaların Programları ve Gayeleri", *Akşam*, 19 Teşrinievel [Ekim] 1930, ss. 1-2.
207. SADIK, Necmeddin, "Gazi Bitaraf Olsun, Diyenler Şimdi: 'Başvekil olsun!' Diyorlar", *Akşam*, 18 Teşrinievel [Ekim] 1930, ss. 1-2.
208. SADIK, Necmeddin, "Gazi Hazretlerinin Çok Mühim ve Çok Kıymetli Beyanatı", *Akşam*, 4 Teşrinievel [Ekim] 1930, s. 1.
209. SADIK, Necmeddin, "Hakikat", *Akşam*, 14 Eylül 1930, s. 1.
210. SADIK, Necmeddin, "Halk Fırkasının Hatalarından", *Akşam*, 21 Teşrinievel [Ekim] 1930, ss. 1-2.
211. SADIK, Necmeddin, "Kaydı Hayat Şartile Reisicumhurluk", *Akşam*, 26 Eylül 1930, s. 1.
212. SADIK, Necmeddin, "Meclisteki Dünkü Münakaşalardan Çıkan Netice", *Akşam*, 6 Teşrinievel [Ekim] 1930, ss. 1-2.
213. SADIK, Necmeddin, "Muhalefetsiz Bir Cumhuriyetin Tasavvuru Kabil Değildir!", *Akşam*, 13 Eylül 1930, ss. 1-2.
214. SADIK, Necmeddin, "Yeni Fırka Hakiki Bir İhtiyacın Mahsulüdür", *Akşam*, 19 Ağustos 1930, ss. 1-2.
215. "Serbes Fırka Dağıldı", *Cumhuriyet*, 17 Teşrinisani [Kasım] 1930, s. 1.
216. "Serbest Cümhuriyet Fırkası Kendi Kendini Lağvetti," *Vakit*, 17 Teşrinisani [Kasım] 1930, s. 1.
217. [SERTEL], M. Zekeriya, "Bir Tashih Münasebetile", *Son Posta*, 27 Eylül 1930, s. 3.
218. [SERTEL], M. Zekeriya, "Bir Temizlik Mücadelesi Lâzımdır", *Son Posta*, 26 Ağustos 1930, s. 3.
219. [SERTEL], M. Zekeriya, "Bitarafla Mukalifi Ayırılım", *Son Posta*, 31 Ağustos 1930, s. 3.
220. [SERTEL], M. Zekeriya, "Bizde De Faşizm İstiyenler Var!", *Son Posta*, 14 Teşrinievel [Ekim] 1930, s. 3.

221. [SERTEL], M. Zekeriya, "Bizde ve Onlarda Hürriyet", *Son Posta*, 16 Eylül 1930, s. 3.
222. [SERTEL], M. Zekeriya, "Bize Hücum Edenlerin Zihniyeti", *Son Posta*, 14 Teşrinisani [Kasım] 1930, s. 3.
223. [SERTEL], M. Zekeriya, "Bu da İnhisarın Başka Türüsü", *Son Posta*, 20 Ağustos 1930, s. 3.
224. [SERTEL], M. Zekeriya, "Bu İntihabata Kanunî Denilebilir Mi?", *Son Posta*, 18 Teşrinievel [Ekim] 1930, s. 3.
225. [SERTEL], M. Zekeriya, "Bu Milletin İstirabına Kim Cevap Verecek", *Son Posta*, 18 Teşrinievel [Ekim] 1930, s. 3.
226. [SERTEL], M. Zekeriya, "Demokrasi Tecrübeleri Yapıyoruz", *Son Posta*, 20 Eylül 1930, s. 3.
227. [SERTEL], M. Zekeriya, "Demokraside Fırkaların Faydaları", *Son Posta*, 25 Teşrinievel [Ekim] 1930, s. 3.
228. [SERTEL], M. Zekeriya, "Demokraside Fırkaların Zararları", *Son Posta*, 26 Teşrinievel [Ekim] 1930, s. 3.
229. [SERTEL], M. Zekeriya, "Demokrasiyi Nasıl Anlıyorlar?", *Son Posta*, 27 Ağustos 1930, s. 3.
230. [SERTEL], M. Zekeriya, "Demokratik Cümhuriyet Ne Demektir?", *Son Posta*, 12 Kânunuevvel 1930, s. 3.
231. [SERTEL], M. Zekeriya, "Devlet İdaresinde İnhisarcılık Zihniyeti", *Son Posta*, 22 Eylül 1930, s. 3.
232. [SERTEL], M. Zekeriya, "Efkârı Umumîyeyi Aldatmak Günahtır", *Son Posta*, 8 Teşrinisani [Kasım] 1930, s. 3.
233. [SERTEL], M. Zekeriya, "En Muzır Unsurlar Politikacılarıdır", *Son Posta*, 13 Teşrinisani [Kasım] 1930, s. 3.
234. [SERTEL], M. Zekeriya, "Fethi Beyin Yeni Fırkası", *Son Posta*, 10 Ağustos 1930, s. 3.
235. [SERTEL], M. Zekeriya, "Fırka Kavgasını Millet Kavgası Yapmamalıyız", *Son Posta*, 5 Teşrinisani [Kasım] 1930, s. 3.
236. [SERTEL], M. Zekeriya, "Fırkacı Olmak Ne Demektir", *Son Posta*, 16 Teşrinievel [Ekim] 1930, s. 3.
237. [SERTEL], M. Zekeriya, "Fırkaların Şehir Programı Nedir?... ", *Son Posta*, 7 Teşrinievel [Ekim] 1930, s. 3.
238. [SERTEL], M. Zekeriya, "Fikirlere Hürmet Etmeliyiz...", *Son Posta*, 18 Eylül 1930, s. 3.
239. [SERTEL], M. Zekeriya, "Gafçı Bir Vekil", *Son Posta*, 21 Eylül 1930, s. 3.
240. [SERTEL], M. Zekeriya, "Gayri Müslimler Bu Memleketin Vatandaşı Değil Midir?", *Son Posta*, 11 Teşrinievel [Ekim] 1930, s. 3.
241. [SERTEL], M. Zekeriya, "Halk Fırkası Devletçi Bir Fırka Mıdır?", *Son Posta*, 28 Eylül 1930, s. 3.

242. [SERTEL], M. Zekeriya, "Halk Fırkasının Devletçi Siyaseti", *Son Posta*, 25 Eylül 1930, s. 3.
243. [SERTEL], M. Zekeriya, "Halk Fırkasının Hataları", *Son Posta*, 22 Teşrinievel [Ekim] 1930, s. 3.
244. [SERTEL], M. Zekeriya, "Halk Reyini Veriyor", *Son Posta*, 10 Eylül 1930 1930, s. 3.
245. [SERTEL], M. Zekeriya, "Halk Yeni Bir Fırka İstiyor", *Son Posta*, 28 Teşrinisani [Kasım] 1930, s. 3.
246. [SERTEL], M. Zekeriya, "Hariçten Bizi Nasıl Görüyorlar?", *Son Posta*, 17 Ağustos 1930, s. 3.
247. [SERTEL], M. Zekeriya, "Hava Bulutlu İmiş Diyorlar", *Son Posta*, 1 Teşrinievel [Ekim] 1930, s. 3.
248. [SERTEL], M. Zekeriya, "Hükûmet Halktan Niçin Uzaklaştı?", *Son Posta*, 15 Teşrinievel [Ekim] 1930, s. 3.
249. [SERTEL], M. Zekeriya, "Hükûmet Hangi Kuvvete İstinat Eder?", *Son Posta*, 12 Eylül 1930, s. 3.
250. [SERTEL], M. Zekeriya, "Hükûmet Kanunu Bozamaz", *Son Posta*, 9 Teşrinievel [Ekim] 1930, s. 3.
251. [SERTEL], M. Zekeriya, "Hükûmetlerin En Fenası Hangisidir?", *Son Posta*, 11 Teşrinisani [Kasım] 1930, s. 3.
252. [SERTEL], M. Zekeriya, "Hürriyeti Anarlı Zannediyorlar", *Son Posta*, 15 Eylül 1930, s. 3.
253. [SERTEL], M. Zekeriya, "Hüsnü Niyet ve Menfaati Memleket", *Son Posta*, 13 Ağustos 1930, s. 3.
254. [SERTEL], M. Zekeriya, "İktisadî Program Nerde Kaldı", *Son Posta*, 21 Teşrinievel [Ekim] 1930, s. 3.
255. [SERTEL], M. Zekeriya, "İmtihandan Nasıl Çıktık?", *Son Posta*, 3 Eylül 1930, s. 3.
256. [SERTEL], M. Zekeriya, "İntihabat Kanununun Noksanları", *Son Posta*, 10 Teşrinievel [Ekim] 1930, s. 3.
257. [SERTEL], M. Zekeriya, "İntihabata Müdahale Cümhuriyete Fenalıktır", *Son Posta*, 8 Teşrinievel [Ekim] 1930, s. 3.
258. [SERTEL], M. Zekeriya, "İrtıcaı Kimler Yapıyor?", *Son Posta*, 13 Teşrinievel [Ekim] 1930, s. 3.
259. [SERTEL], M. Zekeriya, "İsmet Paşadan İzahat Bekliyoruz", *Son Posta*, 12 Ağustos 1930, s. 3.
260. [SERTEL], M. Zekeriya, "İstibdattan Kalmış Fena An'aneler", *Son Posta*, 19 Ağustos 1930, s. 3.
261. [SERTEL], M. Zekeriya, "İzmirdeki Hadiselerin Hakikî Sebebi", *Son Posta*, 8 Eylül 1930, s. 3.

262. [SERTEL], M. Zekeriya, "Kanun Nazarında Vatandaşlar Müsavi Olmalıdır", *Son Posta*, 11 Eylül 1930, s. 3.
263. [SERTEL], M. Zekeriya, "Matbuat Kütsiyetine Hürmet", *Son Posta*, 2 Teşrinievel [Ekim] 1930, s. 3.
264. [SERTEL], M. Zekeriya, "Meraklı Bir Hikâyenin İç Yüzü", *Son Posta*, 29 Eylül 1930, s. 3.
265. [SERTEL], M. Zekeriya, "Mesuliyet Kime Aittir?", *Son Posta*, 1 Eylül 1930, s. 3.
266. [SERTEL], M. Zekeriya, "Müddei Umumi B. İzah Ediniz?", *Son Posta*, 14 Eylül 1930, s. 3.
267. [SERTEL], M. Zekeriya, "Ne Bekliyorduk? Fakat Ne Gördük?", *Son Posta*, 5 Teşrinievel [Ekim] 1930, s. 3.
268. [SERTEL], M. Zekeriya, "Neden Bahsedelim Söyler Misiniz?", *Son Posta*, 16 Teşrinisani [Kasım] 1930, s. 3.
269. [SERTEL], M. Zekeriya, "Niçin Sustunuz Sorabilir Miyiz?", *Son Posta*, 16 Ağustos 1930, s. 3.
270. [SERTEL], M. Zekeriya, "Program Maddeleri Arasında", *Son Posta*, 14 Ağustos 1930, s. 3.
271. [SERTEL], M. Zekeriya, "Serbes Fırkanın Hataları", *Son Posta*, 23 Teşrinievel [Ekim] 1930, s. 3.
272. [SERTEL], M. Zekeriya, "Serbes Fırkanın İnfisahı", *Son Posta*, 19 Teşrinisani [Kasım] 1930, s. 3.
273. [SERTEL], M. Zekeriya, "Serbest Fırka Hak Kazandı", *Son Posta*, 3 Teşrinievel [Ekim] 1930, s. 3.
274. [SERTEL], M. Zekeriya, "Serseilerle Yapılan Mukavelelerin Zararı", *Son Posta*, 9 Eylül 1930, s. 3.
275. [SERTEL], M. Zekeriya, "Şahsiyattan Kimler Korkarlar?", *Son Posta*, 12 Teşrinisani [Kasım] 1930, s. 3.
276. [SERTEL], M. Zekeriya, "Şehri Halk İdare Etmezse...", *Son Posta*, 21 Ağustos 1930, s. 3.
277. [SERTEL], M. Zekeriya, "Şimdi İzahat Bekliyoruz", *Son Posta*, 5 Eylül 1930, s. 3.
278. [SERTEL], M. Zekeriya, "Şimendifer Siyasetinin Hataları", *Son Posta*, 2 Eylül 1930, s. 3.
279. [SERTEL], M. Zekeriya, "Teşkilâtı Esasiye Kanununu Yapanlar ve Bozanlar", *Son Posta*, 22 Ağustos 1930, s. 3.
280. [SERTEL], M. Zekeriya, "Tevkifhanede Üçüncü Geceyi De Geçirdik, Fakat...", *Son Posta*, 17 Eylül 1930, s. 3.
281. [SERTEL], M. Zekeriya, "Türk Gençliği İş Başına!", *Son Posta*, 21 Teşrinisani [Kasım] 1930, s. 3.

282. [SERTEL], M. Zekeriya, "Uyanık ve Dikkatli Olalım", *Son Posta*, 28 Ağustos 1930, s. 3.
283. [SERTEL], M. Zekeriya, "Üçüncü Bir Fırkaya İhtiyaç Vardır", *Son Posta*, 18 Ağustos 1930, s. 3.
284. [SERTEL], M. Zekeriya, "Üçüncü Bir Fırkaya İhtiyaç Yok Mu?", *Son Posta*, 25 Ağustos 1930, s. 3.
285. [SERTEL], M. Zekeriya, "Yeni Fırka Sağ Mıdır? Sol Mudur?", *Son Posta*, 15 Ağustos 1930, s. 3.
286. [SERTEL], M. Zekeriya, "Yeni Fırka Şimdi Kuvvetlendi", *Son Posta*, 13 Eylül 1930, s. 3.
287. [SERTEL], M. Zekeriya, "Yeni Fırkanın Manası", *Son Posta*, 11 Ağustos 1930, s. 3.
288. [SERTEL], M. Zekeriya, "Yeni Nesil İnanmak İstemiyor...", *Son Posta*, 19 Eylül 1930, s. 3.
289. SEYYAH, "Yeni 'Boşo'lar Mı?", *Vakit*, 14 Teşrinievel [Ekim] 1930, s. 4.
290. [SOYDAN], Mahmut (Siirt Mebusu), "Ben Tahrib Etmeyorum, Onlar Muğalata Yapıyorlar", *Milliyet*, 13 Eylül 1930, s. 1.
291. [SOYDAN], Mahmut (Siirt Mebusu), "Ben Tahrib Etmeyorum, Onlar Muğalata Yapıyorlar", *Hakimiyeti Milliye*, 13 Eylül 1930, s. 1.
292. [SOYDAN], Mahmut (Siirt Mebusu), "Bir Hakikat" *Milliyet*, 22 Ağustos 1930, s. 1.
293. [SOYDAN], Mahmut (Siirt Mebusu), "Bir Hakikat", *Hakimiyeti Milliye*, 22 Ağustos 1930, s. 1.
294. [SOYDAN], Mahmut (Siirt Mebusu), "Bir Vazife", *Hakimiyeti Milliye*, 23 Teşrinievel [Ekim] 1930, s. 1.
295. [SOYDAN], Mahmut (Siirt Mebusu), "Bir Vazife", *Milliyet*, 23 Teşrinievel [Ekim] 1930, s. 1.
296. [SOYDAN], Mahmut (Siirt Mebusu), "Buhran", *Hakimiyeti Milliye*, 27 Eylül 1930, s. 1.
297. [SOYDAN], Mahmut (Siirt Mebusu), "Buhran", *Milliyet*, 27 Eylül 1930, s. 1.
298. [SOYDAN], Mahmut (Siirt Mebusu), "Ciddî ve Samimî Olalım", *Hakimiyeti Milliye*, 21 Ağustos 1930, s. 1.
299. [SOYDAN], Mahmut (Siirt Mebusu), "Ciddî ve Samimî Olalım", *Milliyet*, 21 Ağustos 1930, s. 1.
300. [SOYDAN], Mahmut (Siirt Mebusu), "Daima Aynı Prensipler Üzerinde...", *Milliyet*, 14 Ağustos 1930, s. 1.
301. [SOYDAN], Mahmut (Siirt Mebusu), "Daima Aynı Prensipler Üzerinde...", *Hakimiyeti Milliye*, 14 Ağustos 1930, s. 1.
302. [SOYDAN], Mahmut (Siirt Mebusu), "Devlet Bankası", *Hakimiyeti Milliye*, 16 Teşrinievel [Ekim] 1930, s. 1.

303. [SOYDAN], Mahmut (Siirt Mebusu), "Devlet Bankası", *Milliyet*, 15 Teşrinievel [Ekim] 1930, s. 1.
304. [SOYDAN], Mahmut (Siirt Mebusu), "Fethi Bey Tekzip Ediyor. Fakat Geç Kaldı!", *Hakimiyeti Milliye*, 6 Eylül 1930, s. 1.
305. [SOYDAN], Mahmut (Siirt Mebusu), "Fırka Mücadeleleri", *Hakimiyeti Milliye*, 5 Teşrinievel [Ekim] 1930, s. 1.
306. [SOYDAN], Mahmut (Siirt Mebusu), "Fırka Mücadeleleri", *Milliyet*, 5 Teşrinievel [Ekim] 1930, s. 1.
307. [SOYDAN], Mahmut (Siirt Mebusu), "Fırkalar Karşısında Gazi", *Hakimiyeti Milliye*, 8 Eylül 1930, s. 1.
308. [SOYDAN], Mahmut (Siirt Mebusu), "Fırkamız Ekseriyette Kaldıkça...", *Milliyet*, 25 Ağustos 1930, s. 1.
309. [SOYDAN], Mahmut (Siirt Mebusu), "Fırkamız Ekseriyette Kaldıkça...", *Hakimiyeti Milliye*, 25 Ağustos 1930, s. 1.
310. [SOYDAN], Mahmut (Siirt Mebusu), "Fırkamız", *Hakimiyeti Milliye*, 29 Eylül 1930, s. 1.
311. [SOYDAN], Mahmut (Siirt Mebusu), "Fırkamız", *Milliyet*, 29 Eylül 1930, s. 1.
312. [SOYDAN], Mahmut (Siirt Mebusu), "Fırkamızın Kuvveti", *Hakimiyeti Milliye*, 30 Eylül 1930, s. 1.
313. [SOYDAN], Mahmut (Siirt Mebusu), "Fırkamızın Kuvveti", *Milliyet*, 30 Eylül 1930, s. 1.
314. [SOYDAN], Mahmut (Siirt Mebusu), "Fikirlerin Müsademesinden", *Hakimiyeti Milliye*, 4 Teşrinievel [Ekim] 1930, s. 1.
315. [SOYDAN], Mahmut (Siirt Mebusu), "Fikirlerin Müsademesinden", *Milliyet*, 4 Teşrinievel [Ekim] 1930, s. 1.
316. [SOYDAN], Mahmut (Siirt Mebusu), "Gayri Müslim Türkler", *Hakimiyeti Milliye*, 14 Teşrinievel [Ekim] 1930, s. 1.
317. [SOYDAN], Mahmut (Siirt Mebusu), "Gayri Müslim Türkler", *Milliyet*, 14 Teşrinievel [Ekim] 1930, s. 1.
318. [SOYDAN], Mahmut (Siirt Mebusu), "Gazi ve Başvekâlet", *Hakimiyeti Milliye*, 25 Teşrinievel [Ekim] 1930, s. 1.
319. [SOYDAN], Mahmut (Siirt Mebusu), "Gazi ve Başvekâlet", *Milliyet*, 25 Teşrinievel [Ekim] 1930, s. 1.
320. [SOYDAN], Mahmut (Siirt Mebusu), "Gazi'nin Aziz Şahsiyeti", *Hakimiyeti Milliye*, 20 Teşrinievel [Ekim] 1930, s. 1.
321. [SOYDAN], Mahmut (Siirt Mebusu), "Gazinin Başvekâleti Rivayetlerinin İçyüzü", *Milliyet*, 20 Teşrinievel [Ekim] 1930, s. 1.
322. [SOYDAN], Mahmut (Siirt Mebusu), "Hakikati Unutmıyalım", *Hakimiyeti Milliye*, 24 Ağustos 1930, s. 1.

323. [SOYDAN], Mahmut (Siirt Mebusu), "Hakikati Unutmıyalım", *Milliyet*, 24 Ağustos 1930, s. 1.
324. [SOYDAN], Mahmut (Siirt Mebusu), "Haricî Politikamız", *Hakimiyeti Milliye*, 27 Ağustos 1930, s. 1.
325. [SOYDAN], Mahmut (Siirt Mebusu), "Haricî Politikamız", *Milliyet*, 27 Ağustos 1930, s. 1.
326. [SOYDAN], Mahmut (Siirt Mebusu), "İstirabın İçyüzü", *Hakimiyeti Milliye*, 7 Teşrinievel [Ekim] 1930, s. 1.
327. [SOYDAN], Mahmut (Siirt Mebusu), "İstirabın İçyüzü", *Hakimiyeti Milliye*, 7 Teşrinievel [Ekim] 1930, s. 1.
328. [SOYDAN], Mahmut (Siirt Mebusu), "İstirabın İçyüzü", *Milliyet*, 7 Teşrinievel [Ekim] 1930, ss. 1-2.
329. [SOYDAN], Mahmut (Siirt Mebusu), "İlk Gün", *Hakimiyeti Milliye*, 23 Eylül 1930, s. 1.
330. [SOYDAN], Mahmut (Siirt Mebusu), "İlk Temas", *Hakimiyeti Milliye*, 26 Eylül 1930, s. 1.
331. [SOYDAN], Mahmut (Siirt Mebusu), "İlk Temas", *Milliyet*, 26 Eylül 1930, s. 1.
332. [SOYDAN], Mahmut (Siirt Mebusu), "İntihaptan Sonra", *Hakimiyeti Milliye*, 27 Teşrinievel [Ekim] 1930, s. 1.
333. [SOYDAN], Mahmut (Siirt Mebusu), "İntihaptan Sonra", *Milliyet*, 26 Teşrinievel [Ekim] 1930, s. 1.
334. [SOYDAN], Mahmut (Siirt Mebusu), "Karşı Karşıya", *Hakimiyeti Milliye*, 31 Ağustos 1930, s. 1, 4.
335. [SOYDAN], Mahmut (Siirt Mebusu), "Meclisin Toplanması", *Hakimiyeti Milliye*, 15 Eylül 1930, s. 1.
336. [SOYDAN], Mahmut (Siirt Mebusu), "Meclisin Toplanması", *Hakimiyeti Milliye*, 22 Eylül 1930, s. 1.
337. [SOYDAN], Mahmut (Siirt Mebusu), "Meclisin Toplanması", *Milliyet*, 22 Eylül 1930, s. 1.
338. [SOYDAN], Mahmut (Siirt Mebusu), "Mecliste", *Hakimiyeti Milliye*, 2 Teşrinievel [Ekim] 1930, s. 1.
339. [SOYDAN], Mahmut (Siirt Mebusu), "Mecliste", *Milliyet*, 2 Teşrinievel [Ekim] 1930, s. 1.
340. [SOYDAN], Mahmut (Siirt Mebusu), "Nutuk Etrafında", *Hakimiyeti Milliye*, 3 Eylül 1930, s. 1.
341. [SOYDAN], Mahmut (Siirt Mebusu), "Nutuk Etrafında", *Hakimiyeti Milliye*, 3 Teşrinisani [Kasım] 1930, s. 1.
342. [SOYDAN], Mahmut (Siirt Mebusu), "Nutuk Etrafında", *Milliyet*, 3 Teşrinisani [Kasım] 1930, s. 1.

343. [SOYDAN], Mahmut (Siirt Mebusu), “Ölçüsüz Sözler”, *Milliyet*, 10 Eylül 1930, ss. 1-2.
344. [SOYDAN], Mahmut (Siirt Mebusu), “Politikacılık, Vatandaşlık”, *Hakimiyeti Milliye*, 12 Teşrinievel [Ekim] 1930, ss. 1-2.
345. [SOYDAN], Mahmut (Siirt Mebusu), “Politikacılık, Vatandaşlık”, *Hakimiyeti Milliye*, 13 Teşrinievel [Ekim] 1930, s. 1, 5.
346. [SOYDAN], Mahmut (Siirt Mebusu), “Prensipiler Üzerindeyiz!”, *Hakimiyeti Milliye*, 11 Eylül 1930, s. 1.
347. [SOYDAN], Mahmut (Siirt Mebusu), “Reisicumhurun Nutku”, *Hakimiyeti Milliye*, 2 Teşrinisani [Kasım] 1930, s. 1.
348. [SOYDAN], Mahmut (Siirt Mebusu), “Reisicumhurun Nutku”, *Milliyet*, 2 Teşrinisani [Kasım] 1930, s. 1.
349. [SOYDAN], Mahmut (Siirt Mebusu), “Rüşvet”, *Hakimiyeti Milliye*, 28 Ağustos 1930, s. 1.
350. [SOYDAN], Mahmut (Siirt Mebusu), “Samimî Olalım”, *Hakimiyeti Milliye*, 5 Eylül 1930, s. 1.
351. [SOYDAN], Mahmut (Siirt Mebusu), “Samimî Olalım”, *Milliyet*, 5 Eylül 1930, s. 1.
352. [SOYDAN], Mahmut (Siirt Mebusu), “Sivas Nutkunun Tesirleri”, *Hakimiyeti Milliye*, 7 Eylül 1930, s. 1.
353. [SOYDAN], Mahmut (Siirt Mebusu), “Sivas Nutkunun Tesirleri”, *Milliyet*, 6 Eylül 1930, s. 1.
354. [SOYDAN], Mahmut (Siirt Mebusu), “Söz Fethi Beyindir!”, *Milliyet*, 7 Eylül 1930, s. 1.
355. [SOYDAN], Mahmut (Siirt Mebusu), “Şimendifer Politikası”, *Hakimiyeti Milliye*, 19 Eylül 1930, s. 1.
356. [SOYDAN], Mahmut (Siirt Mebusu), “Şimendifer Politikası”, *Milliyet*, 19 Eylül 1930, s. 1.
357. [SOYDAN], Mahmut (Siirt Mebusu), “Türkiyede Faiz Niçin Pahalıdır?”, *Hakimiyeti Milliye*, 24 Eylül 1930, s. 1.
358. [SOYDAN], Mahmut (Siirt Mebusu), “Vergiler, İnhisarlar, Millî Parayı Koruma ve İşmet Pş. Hükümeti”, *Hakimiyeti Milliye*, 1 Teşrinievel [Ekim] 1930, s. 1.
359. [SOYDAN], Mahmut (Siirt Mebusu), “Vergiler, İnhisarlar, Millî Parayı Koruma ve İşmet Pş. Hükümeti”, *Milliyet*, 1 Teşrinievel [Ekim] 1930, s. 1.
360. [SOYDAN], Mahmut (Siirt Mebusu), “Vuzuh İçindeyiz”, *Hakimiyeti Milliye*, 6 Teşrinievel [Ekim] 1930, s. 1.
361. [SOYDAN], Mahmut (Siirt Mebusu), “Vuzuh İçindeyiz”, *Milliyet*, 6 Teşrinievel [Ekim] 1930, s. 1.
362. [SOYDAN], Mahmut (Siirt Mebusu), “Yeni Fırka Etrafında”, *Hakimiyeti Milliye*, 18 Ağustos 1930, s. 1.

363. [SOYDAN], Mahmut (Siirt Mebusu), “Yeni Fırka Etrafında”, *Milliyet*, 18 Ağustos 1930, s. 1.
364. [SOYDAN], Mahmut (Siirt Mebusu), “Yeni Fırka ve Vergiler”, *Hakimiyeti Milliye*, 21 Eylül 1930, s. 1.
365. [SOYDAN], Mahmut (Siirt Mebusu), “Yeni Fırka ve Vergiler”, *Milliyet*, 21 Eylül 1930, s. 1.
366. [SOYDAN], Mahmut (Siirt Mebusu), “Yeni Hükûmet”, *Milliyet*, 28 Eylül 1930, s. 1.
367. [SOYDAN], Mahmut (Siirt Mebusu), “Yeni Hükümet”, *Hakimiyeti Milliye*, 28 Eylül 1930, s. 1.
368. [SOYDAN], Mahmut (Siirt Mebusu), “Yeni Safha”, *Milliyet*, 16 Ağustos 1930, s. 1.
369. [SOYDAN], Mahmut (Siirt Mebusu), “Yeni Vaziyet”, *Hakimiyeti Milliye*, 16 Ağustos 1930, s. 1.
370. ŞAKİR, Ziya, “Serbest Fırka Nasıl Doğdu, Nasıl Öldü”, *Tasvir*, 25 Haziran-15 Ağustos 1945.
371. ŞÜKRÜ, Ahmet, “Meclisteki İstizah”, *Milliyet*, 16 Teşrinisani [Kasım] 1930, s. 1.
372. ŞÜKRÜ, Ahmet, “Niçin Buhran İçindeyiz?”, *Milliyet*, 5 Teşrinisani [Kasım] 1930, s. 1.
373. ŞÜKRÜ, Ahmet, “Yeni Fırkanın İnfisalı”, *Milliyet*, 18 Teşrinisani [Kasım] 1930, s. 1.
374. [TANRIÖVER], Hamdullah Suphi, “Bu Sesi Koruyacaksınız”, *Akşam*, 12 Eylül 1930, ss. 1-2.
375. [TANRIÖVER], Hamdullah Suphi, “Karşı Taraf,” *Akşam*, 30 Eylül 1930, s. 1, 11.
376. T.B., “Demokrat ve Demagok”, *Vakit*, 17 Eylül 1930, s. 4.
377. [US], Hakkı Tarık, “Gazinin Mevkii”, *Vakit*, 18 Teşrinievel [Ekim] 1930, ss. 1-2.
378. [US], Hakkı Tarık, “S. C. Fırkası Niçin Yaşıyamadı 2”, *Vakit*, 19 Teşrinisani [Kasım] 1930, s. 1, 6.
379. [US], Hakkı Tarık, “S.F. Fırkasının Son Sözleri 1”, *Vakit*, 18 Teşrinisani [Kasım] 1930, s. 1, 4.
380. [US], Hakkı Tarık, “Ya Bu Sözler...”, *Vakit*, 21 Teşrinisani [Kasım] 1930, s. 1, 6.
381. [US], Mehmet Asım, “Cemil Paşa Namzet Olabilir Mi?”, *Vakit*, 8 Teşrinievel [Ekim] 1930, s. 4.
382. [US], Mehmet Asım, “Doğru Yoldan Şaşmıyalım”, *Vakit*, 19 Ağustos 1930, s. 4.
383. [US], Mehmet Asım, “Fethi Beye Cevap”, *Vakit*, 9 Eylül 1930, s. 1, 6.

384. [US], Mehmet Asım, "Fethi Beyin Programı," *Vakit*, 14 Ağustos 1930, s. 4.
385. [US], Mehmet Asım, "Gazinin İzahı", *Vakit*, 11 Eylül 1930, s. 4.
386. [US], Mehmet Asım, "Gazinin Nutku Önünde", *Vakit*, 2 Teşrinisani [Kasım] 1930, s. 1.
387. [US], Mehmet Asım, "Gazinin Takdiri", *Vakit*, 3 Eylül 1930, s. 4.
388. [US], Mehmet Asım, "Gazinin Vaziyeti", *Vakit*, 13 Ağustos 1930, s. 4.
389. [US], Mehmet Asım, "H. Fırkasının Zaferi", *Vakit*, 5 Teşrinievel [Ekim] 1930, s. 4.
390. [US], Mehmet Asım, "İdarede Tenkit ve Murakabe", *Vakit*, 11 Ağustos 1930, s. 4.
391. [US], Mehmet Asım, "İnhisarlardan Cepleri Dolan Kimdir?", *Vakit*, 2 Teşrinievel [Ekim] 1930, s. 1.
392. [US], Mehmet Asım, "İntihabat Propagandaları", *Vakit*, 12 Teşrinievel [Ekim] 1930, s. 4.
393. [US], Mehmet Asım, "İntihabat Şikâyetleri", *Vakit*, 10 Teşrinievel [Ekim] 1930, s. 4.
394. [US], Mehmet Asım, "İsmet Pş. Hz. nin Yeni Kabinesi", *Vakit*, 28 Eylül 1930, s. 4.
395. [US], Mehmet Asım, "İzmir Hadiseleri", *Vakit*, 7 Eylül 1930, s. 4.
396. [US], Mehmet Asım, "İzmir İntihabatı", *Vakit*, 21 Teşrinievel [Ekim] 1930, s. 1.
397. [US], Mehmet Asım, "İzmirdeki Grevler", *Vakit*, 12 Eylül 1930, s. 4.
398. [US], Mehmet Asım, "İzmirdeki Hadise Münasebetile", *Vakit*, 5 Eylül 1930, s. 4.
399. [US], Mehmet Asım, "Recep B.in Beyanatı", *Vakit*, 20 Teşrinievel [Ekim] 1930, s. 4.
400. [US], Mehmet Asım, "S. Cümhuriyet Fırkası Liderine Cevap", *Vakit*, 24 Ağustos 1930, s. 1, 5.
401. [US], Mehmet Asım, "Serbest Fırkanın Namzetleri", *Vakit*, 6 Teşrinievel [Ekim] 1930, s. 4.
402. [US], Mehmet Asım, "Sis Basıyor", *Vakit*, 19 Teşrinievel [Ekim] 1930, s. 4.
403. [US], Mehmet Asım, "Sivas Yolunda," *Vakit*, 28 Ağustos 1930, s. 4.
404. [US], Mehmet Asım, "Şimendifer Siyaseti ve Yeni Fırka", *Vakit*, 22 Ağustos 1930, s. 4.
405. [US], Mehmet Asım, "Şimendifer Siyasetimiz ve Şark Vilâyetlerimiz", *Vakit*, 16 Ağustos 1930, s. 4.
406. [US], Mehmet Asım, "Tenkitler", *Vakit*, 26 Eylül 1930, ss. 1-2.
407. [US], Mehmet Asım, "Tezvirçiler ve Tahrikçiler", *Vakit*, 20 Eylül 1930, s. 4.

408. [US], Mehmet Asım, “Üçüncü Fırka Mı?” *Vakit*, 21 Ağustos 1930, s. 4.
 409. [US], Mehmet Asım, “Vilâyetlerdeki Hadiseler”, *Vakit*, 17 Teşrinievel [Ekim] 1930, s. 4.
 410. “Yeni Fırkanın Avrupadaki İlk Tesirleri” *Vakit*, 10 Eylül 1930, s. 4.
 411. YILMAZ, “İtiraf Ediyorlar”, *Serbes Cumhuriyet*, 1 Kânunuevel [Aralık] 1930, s. 1.
 412. YILMAZ, “Uç Gruplu Fırka”, *Serbes Cumhuriyet*, 30 Teşrinisani [Kasım] 1930, s. 1.
 413. ZİYA, Yusuf, “İntihabat”, *İnkılâp*, 14 Teşrinievel [Ekim] 1930, s. 1.

Sonuç

Tek parti döneminin önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilen SCF tecrübesi, Türk İnkılap Tarihi ve Türk Siyasi Tarihi yazımının ilgi gören konularından biridir. 1930 yılındaki bu üç aylık kısa tecrübe, ilk olarak resmi yayınların sunduğu anlatı çerçevesinde şekillenmiştir. Tek partili dönemin ardından yeniden çok partili döneme geçilen 1945-1950 döneminden itibaren ise SCF, ilk olarak anılara, daha sonra da basın gibi diğer bazı birinci el kaynaklara dayanarak yapılan çeşitli değerlendirmelere konu olmuş ve zamanla geniş bir literatür zenginliğine ulaşmıştır.

Bu makalede yayımlanan bibliyografyada, doğrudan SCF üzerine yayımlanmış çeşitli türlerde 34 kitap, 33 tez, 129 makale, 4 ansiklopedi maddesi ve 413 gazete yazısı tespit edilmiştir. Bu eserlerin sayısının daha sonra yapılacak olan incelemelerde artabileceği muhakkaktır. Yine de mevcut haliyle bibliyografya, SCF ile ilgili literatür ve bu literatürün içeriğine dair birtakım sonuçlara ulaşmamızı sağlamaktadır.

Tek parti dönemi boyunca büyük oranda 1930’lu yıllardaki resmi anlatı çerçevesinde kendisine yer bulabilen SCF, Türkiye’nin çok partili hayata geçişi ile birlikte farklı bir resmi anlatı içerisinde ele alınmaya başlanmıştır. Bu yeni anlatıda SCF, en başından beri arzulandığı ifade edilen çok partili hayatın adeta bir müjdecisi ve bir kanıtı olarak sunulmuştur. Böylelikle SCF, 1945 sonrası tarih yazımında, daha önceki resmi anlatıda bahsi geçmeyen bir şekilde, “çok partili hayata geçiş denemeleri” şeklindeki yeni bir alt başlık altında ele alınmaya başlanmıştır. Bu bakımdan SCF’ye dair tarih yazımının siyasi konjonktürdeki değişime de bağlı olarak değişiklik gösterdiği

söylenebilir. 1945 sonrası dönemde şekillenen teleolojik SCF anlatısının güncel çalışmalarda dahi etkisini göstermeyi sürdürdüğünü de ifade etmek gerekir.

SCF, zaman içerisinde müstakil akademik çalışmaların önemli bir araştırma konusu olmuştur. Bu konudaki ilk çalışmalar 1960'lı yıllardan itibaren yurtdışı kaynaklı isimlerce kaleme alınmıştır. SCF'nin Türkiye'de müstakil bir çalışma olarak incelenmesi ise ilk olarak 1970'li yıllardan itibaren lisansüstü tezler çerçevesinde başlamış ve 1980'li yılları takiben çeşitli türlerde (tez, kitap makale vs.) artarak devam etmiştir. SCF ile ilgili çalışmalarda esas artışın ise 1990'lı ve 2000'li yıllardan itibaren gerçekleştiği görülmektedir. Tek parti döneminde toplumsal muhalefetin somut bir şekilde tezahür ettiği üç aylık SCF tecrübesinin bu dönemlerde gördüğü ilgi dikkat çekici olmakla birlikte, bunun arşiv kaynaklarına ulaşımın kolaylaşmasının yanında, İlker Aytürk'ün de dikkat çektiği üzere, ilgili tarih aralığında yaygınlık kazanan "*Post-Kemalist*" tarih yazımının etkisi ile alakalı olduğu söylenebilir.³⁶ Buna ek olarak, SCF'nin Türk İnkılap Tarihi yazımının "*Latin harfli*" dönemine (yani 1928 sonrasına) tekabül etmesi de bu konunun tarih dışındaki akademik disiplinlerce (sosyoloji, siyaset bilimi vs.) de ele alınmasını kolaylaştırmış olmalıdır.

Genel olarak SCF ile ilgili çalışmalarda akademik makalelerin sayısının, akademik tez ve kitaplardan daha çok olduğu görülmektedir. İlk bakışta bu durum, SCF'nin yalnızca üç ay gibi kısa bir süre faaliyet yürütmüş olmasına bağlı olarak, makale ölçeğindeki çalışmalar için daha uygun bir içerik yelpazesine sahip olması ile açıklanabilir. Diğer yandan, SCF'nin bilinen bir arşivi olmaması ve diğer kaynaklara erişimde yaşanan buna benzer sıkıntılar, SCF'nin akademik inceleme kapsamı olarak daha çok makalelerde yer bulmasının bir diğer sebebi olarak gösterilebilir. Tüm bunların yanında, SCF'nin yalnızca akademik değil, aynı zamanda edebi türlerin de bir konusu olabildiğine ayrıca dikkat çekmek gerekir.

SCF'ye dair çalışmalar genel olarak süreli yayınlar, anılar ve ikinci el kaynaklara dayanmıştır. Arşiv belgesi olarak SCF'den geriye çok az birinci el kaynağın kaldığı anlaşılmakta olup, sınırlı sayıda yazarın –aile vs. aracılığıyla- bu belgelere ulaşabilmiş olduğu söylenebilir. Yine de

³⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Bu makalede 32 numaralı dipnot.

araştırmacıların 2000’li yılların başlarından itibaren Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi’ni (BCA) ayrıntılı bir şekilde kullanmaları da SCF ile ilgili literatürün zenginleşmesine katkıda bulunmuştur. Halihazırda kaleme alınan çalışmalar açısından basın, hatırat ve BCA bünyesindeki çeşitli belgeler hala temel kaynaklar olmayı sürdürmektedirler.

SCF literatürü içerisinde 1930 Belediye Seçimleri’nin SCF ile iç içe geçtiği görülmektedir. SCF sayesinde ki, tek parti döneminin üzerinde en çok durulan seçimlerinden biri (bir belediye seçimi olmasına rağmen) 1930’daki Belediye Seçimleri olmuştur.

SCF üzerine kaleme alınan çalışmalar uzun yıllar boyunca merkezin gözü ile olayları aktarırken, SCF’nin yereldeki örgütlenmeleri üzerine literatür görece daha geç oluşmaya başlamış ve önemli ilerlemeler kaydetmiştir. Gelineen noktada SCF’nin taşradaki varlığı üzerine yapılan çalışmalarda İzmir ve İstanbul açık bir farkla başı çekmekte olup, halihazırda üzerinde çalışılmış olan diğer il ve ilçeler şunlardır: Antalya, Isparta, Eskişehir, Rize, Kırklareli, Edirne, Kütahya, Kastamonu, Aydın, Giresun, Trabzon, Çankırı, Bursa, Balıkesir, Konya, Kocaeli, Malatya, Manisa, Muğla, Ayvalık ve kısmen Adana. Bunların yanında SCF’nin Ege, Akdeniz, Karadeniz ve Doğu Anadolu teşkilatlanmalarını bütünsel olarak ele alan çalışmalar da mevcuttur. Fakat genel olarak gerek SCF’nin iç Anadolu başta olmak üzere ülke genelindeki varlığı üzerine yapılabilecek nice akademik çalışma araştırmacılarını beklemektedir.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

Resmi Yayınlar

Ayın Tarihi, Sayı:146, Ocak 1946.

C.H.F. Nizamnamesi ve Programı, T.B.M.M. Matbaası, Ankara, 1931.

C.H.F. Programı (Fırkanın Üçüncü Büyük Kongresi Tarafından Kabul Olunmuştur), Devlet Matbaası, İstanbul, 1931.

C.H.P. 25 Yıl, Ulus Basımevi, Ankara, 1948.

C.H.P. Tüzüğü (Partinin Dördüncü Büyük Kurultayı Onaylamıştır Mayıs 1935), Ulus Basımevi, 1935.

Cumhuriyet Halk Fırkası Üçüncü Büyük Kongre Zabıtları (10-18 Mayıs 1931), Devlet Matbaası, İstanbul, 1931. *C.H.P. Dördüncü Büyük Kurultayı Görüşmeleri Tutulgası (9-16 Mayıs 1935)*, Ulus, Basımevi, Ankara, 1935.

Cumhuriyet Halk Partisi, *On Beşinci Yıl Kitabı*, 1938.

Millet Hizmetinde 40 Yıl C.H.P., 1973.

Tarih IV: Türkiye Cumhuriyeti, Devlet Matbaası, İstanbul, 1931.

Vatandaş İçin Medenî Bilgiler I, Devlet Matbaası, İstanbul, 1931.

Yirmi Yıl İçinde Cumhuriyet Halk Partisi: Cumhuriyet Halk Partisinin 20 nci yılı münasebetiyle yayınlanmıştır, Ulus Basımevi, Ankara, 1943.

Sürelî Yayınlar

Ulus

Kitaplar ve Makaleler

[Karacan], Ali Naci, "Bizim Fırkanın Acınacak Hali", *İnkılâp*, 24 Teşrinisani [Kasım] 1930, s. 1.

[Karacan], Ali Naci, "Halk Muztarıptır!", *İnkılâp*, 24 Teşrinisani [Kasım] 1930, s. 1.

[Karaosmanoğlu], Yakup Kadri, "C. H. Fırkası", *Hâkimiyeti Milliye*, 29 Teşrinisani [Kasım] 1930, s. 1.

Ağaoğlu, Ahmet, *Serbest Fırka Hatıraları*, Nebioğlu Yayınevi, İstanbul, 1949.

Akın, Fehmi, *Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2009.

Akşin, Sina, *Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi*, İmaj Yayıncılık, Ankara, 2006.

Albayrak, Mustafa, *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Tarihsel Gelişimi*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2010.

Ali, Kılıç, *Atatürk'ün Sırdışı Kılıç Ali'nin Anıları*, der. Hulûsi Turgut, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2007.

Atay, Falih Rifkî, "Yeni Parti Dün Kuruldu", *Ulus*, 8 Ocak 1946, ss. 1-2.

Atay, Falih Rifkî, *Çankaya*, Sena Matbaası, İstanbul, 1980.

Avşar, Abdülhamit, *Bir Partinin Kapanmasında Basının Rolü: Serbest Cumhuriyet Fırkası*, Kitabevi, İstanbul, 1998.

Aybars, Ergun, *Atatürk Çağdaşlaşma ve Laik Demokrasi*, haz. Erkan Serçe, İleri Kitabevi Yayınları, İzmir, 1994.

Aydemir, Şevket Süreyya, *Tek Adam*, Cilt:3, Remzi Kitabevi, 33. Baskı, İstanbul, 2017.

Aytürk, İlker, “Post-Post Kemalizm: Yeni Bir Paradigmayı Beklerken”, *Post-Post Kemalizm: Türkiye Çalışmalarında Yeni Arayışlar*, der. İlker Aytürk ve Berk Esen, İletişim Yayınları, İstanbul, 2022, ss. 23-48.

Balkaya, İhsan Sabri, “1930 Türkiye’inde Oluşan Muhalefet Hareketinin Dış Basındaki Akisleri (Rusya, İngiltere, Mısır Örneği)”, *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı:15, 2007, ss. 80-102.

Başar, Ahmet Hamdi, *Atatürk’le Üç Ay ve 1930’dan Sonra Türkiye*, Efil Yayınevi, Ankara, 2023.

Bayazıt, M. Taner, *İzmir Basınında ‘Serbest Cumhuriyet Fırkası’ Olayı*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, 1987.

Buğra, Tarık, *Yağmuru Beklerken*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1981.

Buhur, Mehmet Emin, *Cumhuriyet Gazetesinde Çıkan Serbest Cumhuriyet Fırkası İle İlgili Haberler*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul, 1977.

Çakmak, Aydın, “Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın Yabancı Kamuoyunda Değerlendirilişi”, *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, Sayı:21, 2012, ss. 151-176.

Çavdar, Tevfik, *Türkiye’nin Demokrasi Tarihi (1839-1950)*, İmge Kitabevi, Ankara, 2004.

Duverger, Maurice, *Siyasi Partiler*, çev. Ergun Özbudun, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1974.

Ekinci, Necdet, *İkinci Dünya Savaşı’ndan Sonra Türkiye’de Çok Partili Düzene Geçişte Dış Etkenler*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 1997.

Emrence, Cem, *99 Günlük Muhalefet: Serbest Cumhuriyet Fırkası*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008.

Erdem, Ufuk, “Serbest Cumhuriyet Fırkasına İlişkin İngiliz Büyükelçiliğinin Değerlendirmeleri”, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt:12, Sayı:23, 2016, ss. 270-292.

Erer, Tekin, *Türkiye’de Parti Kavgaaları*, Ticaret Borsası Matbaası, İstanbul, 1963.

Erim, Nihat, “Prensip, Metodlar ve Şahıslar”, *Ulus*, 3 Ağustos 1947, s. 1, 3.

Eroğul, Cem, *Demokrat Parti: Tarihi ve İdeolojisi*, Yordam Kitap, İstanbul, 2014.

Feyzioğlu, Turhan, “Les Partis Politiques En Turquie Du Parti Unique A La Démocratie”, *Revue Française De Science Politique*, 4-1, 1955, pp. 131-155.

Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı, *Türk Devrim Tarihi (Harp Okulları İçin Ders Kitabı Olarak Hazırlanmıştır)*, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1971.

Goloğlu, Mahmut, *Devrimler ve Tepkileri (1924-1930)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2009.

Gülen, Ahmet, *Kronolojik Serbest Cumhuriyet Fırkası Tarihi*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2022.

Hocaoğlu, Ali, KARA, Duygu vd., *T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük 12 (Ders Kitabı)*, Milli Eğitim Bakanlığı, İzmir, 2024.

Irmak, Sadi, *Devrim Tarihi*, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul, 1967.

İlmen, Süreyya, *Dört Ay Yaşamış Zavallı Serbest Fırka*, Muallim Fuad Gücüyener Yayınevi, İstanbul, 1951.

Kabasakal, Mehmet, *Türkiye’de Siyasal Parti Örgütlenmesi (1908-1960)*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1991.

Kandemir, Feridun, *Serbes Fırka Nasıl Kuruldu-Nasıl Kapatıldı?*, Ekicigil Matbaası, İstanbul, 1955.

Karagülmez, Müjdar, “Macar Elçilik Raporları Işığında Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş Denemesi: Serbest Cumhuriyet Fırkası”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı:43, 2018, ss. 471-489.

Karal, Enver Ziya, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1953)*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1954.

Karal, Enver Ziya, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1965)*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1971.

Karaosmanoğlu, Yakup Kadri, *Politikada 45 Yıl*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1968.

Karatepe, Şükrü, *Tek Parti Dönemi*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2001.

Karpat, Kemal, *Türk Demokrasi Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010.

Karpat, Kemal, *Türk Siyasi Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2015.

Kaya, Sevil, *Serbest Cumhuriyet Fırkası ve Ekonomik Görüşü*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, 1985.

Kili, Suna, *Türk Devrim Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2014.

Kinross, Lord, *Atatürk: Bir Milletten Yeniden Doğuşu*, çev. Necdet Saner, Altın Kitaplar, İstanbul, b.t.y.

Koçak, Cemil, *Belgelerle İktidar ve Serbest Cumhuriyet Fırkası*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006.

Koçak, Cemil, *İkinci Parti: Türkiye’de İki Partili Siyâsî Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950)*, Cilt:1, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010.

Koçak, Cemil, *İktidar ve Demokratlar: Türkiye’de İki Partili Siyâsî Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012.

Lewis, Bernard, *Modern Türkiye’nin Doğuşu*, çev. Metin Kırıatlı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993.

Naskali, Emine Gürsoy, *Celal Bayar Arşivinden Serbest Fırka Anıları*, Doğan Kitap, İstanbul, 2015.

Okyar Osman, ve Mehmet Seyitdanlıoğlu, *Atatürk, Okyar ve Çok Partili Türkiye*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2017.

Ortaylı, İlber, *Gazi Mustafa Kemal Atatürk*, Kronik Kitap, İstanbul, 2018.

Öz, Esat, *Türkiye’de Tek-Parti Yönetimi Ve Siyasal Katılım: 1923-1945*, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1992.

Öz, Eyüp, *Serbest Cumhuriyet Fırkası ve Muhalif Ege*, İletişim Yayınları, 2019.

Serdarlar, Neriman ve ÇETİNKANAT, Fahriye, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1964)*, İnkılâp ve Aka Basımevi, İstanbul, 1975.

Tahir, Kemal, *Yol Ayrımı*, Sander Yayınları, İstanbul, 1971.

Taşkıran, Cemalettin, “Atatürk Döneminde Demokrasi Denemeleri (1925-1930)”, *Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı:4, Nisan 1994, ss. 255-265.

Timur, Taner, *Türk Devrimi ve Sonrası*, İmge Kitabevi, Ankara, 2013.

Toker, Metin, *Demokrasimizin İsmet Paşa’lı Yılları (1944-1973)*, Cilt:1, Yayınevi, Ankara, 1990.

Tunçay, Mete, *Türkiye’de Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931)*, Yurt Yayınları, Ankara, 1981.

Turan, Şerafettin, *Türk Devrim Tarihi*, Cilt:3, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1995.

Tüfekçi, Gürbüz (haz.), *Atatürk Seyahat Notları (1930-1931)*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1998.

Uran, Hilmi, *Meşrutiyet, Tek Parti, Çok Parti Hatıralarım (1908-1930)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2017.

Uyar, Hakkı, *Tek Parti Döneminde Cumhuriyet Halk Partisi*, Boyut Kitapları, İstanbul, 2011.

Weiker, F. Walter, *Political Tutelage And Democracy In Turkey: The Free Party And Its Aftermath*, Brill, 1973.

Weiker, Walter Fritz, *The Free Party Of 1930 in Turkey: Loyal Opposition in a Rapidly Modernizing Nation*, Princeton University Press, 1962.

Yetkin, Çetin, *Serbest Cumhuriyet Fırkası Olayı*, Karacan Yayınları, İstanbul, 1982.

Yetkin, Çetin, *Türkiye’de Tek Parti Yönetimi (1930-1945)*, Altın Kitaplar Yayınevi, 1983.

Yıldız, Zekeriya, *1930 Yalancı Bahar*, Nesil Yayınları, İstanbul, 2013.

Zürcher, Erik Jan, *Cumhuriyetin İlk Yıllarında Siyasal Muhalefet: Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (1924-1925)*, çev. Gül Çağalı Güven, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013.

Zürcher, Erik Jan, *Modernleşen Türkiye’nin Tarihi*, çev. Yasemin Samer Gönen, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000.

Extended Abstract

In 1923, Gazi Mustafa Kemal (Atatürk), the founding President of the Republic and Chairman of the Republican People's Party (CHF), put forward the idea of establishing an opposition party in order to voice public complaints about economic, political and social issues in the early years of the Republic within the Grand National Assembly of Turkey (TBMM), to supervise the government and to eliminate the "dictator" comparisons made against him abroad. It is understood that Gazi first shared this idea with Mr. İsmet (İnönü), the Prime Minister, in the first half of 1930. Gazi had in mind the establishment of a loyal opposition party that would emerge from within the party, be represented in the Grand National Assembly of Türkiye, and express opinions on issues related to daily politics, with the exception of the regime and reforms. For this purpose, he found his close friend Fethi (Okyar) Bey, Ambassador to Paris, whom he had known since his youth, suitable. When Fethi Bey came to Türkiye with his family for a vacation in July 1930, Gazi raised the issue of the establishment of a new party with him in Yalova, gave him various assurances and finally convinced Fethi Bey to establish a new party. Following the mutual negotiations, which could be called "bargaining" in a sense, Fethi Bey asked the President for permission to establish a political party by writing a token open letter through the press, and Gazi granted this permission in the same capacity and again through an open letter through the press. Thus, on August 12, 1930, the opposition party, the Free Republican Party, officially took its place on the stage of history. Following Gazi's assurances, this party quickly gained the support of the masses of the people. The crowded masses, led by those who were uncomfortable with the reforms, who complained about many issues, especially the economy, or who could not find a place in the regime, quickly joined the ranks of the Free Republican Party at the first opportunity they found. Fethi Bey's trip in September 1930 to establish the Western Anatolian organizations of the Free Republican Party resulted in a concrete demonstration of social discontent for the government. The October 1930 municipal elections, in which the fledgling opposition Free Republican Party participated, further revealed the public's support for this new party. In the face of all this, the Republican People's Party was deeply concerned and this concern was shared by Gazi. Discontent with the reforms, the economic bottleneck, and many policies of the government that were criticized by the public evolved into a protracted process that became a regime issue for the government. In this environment, in the face of Gazi, who had to explicitly reiterate that the Republican People's Party was his party, Fethi Bey dissolved the Free Republican Party on November 17, 1930, as if refraining from directly opposing him.

The Free Republican Party should be considered as one of the turning points of the single party era. This political party, which was founded by President Gazi Mustafa Kemal (Atatürk) to his close friend Fethi (Okyar) Bey, the Ambassador to Paris, was initially conceived as an opposition party that could control the government in the Grand National Assembly of Türkiye, but in a short period of time, it gained the support of the masses of

the people. This support became tangible as the masses who complained about the government's practices, the economy and the economy began to flow to this party in a short period of time. Participating in the 1930 Municipal Elections, this party put the ruling Republican People's Party, the Republican People's Party, in a very difficult situation in the first and only election of the one-party era based on open competition, and a view emerged that caused the regime to be seen in danger for the government. In this environment, the Free Republican Party was dissolved by its founder Fethi Bey on November 17, 1930, after Gazi declared his side in favor of the Republican People's Party, and thus the three-month multi-party experience of the single party came to an end. The Free Republican Party is one of the most popular topics in Turkish Revolutionary History and Turkish Political History. The first reason for this is that in the post-1945 period when Türkiye made the transition to multi-party life, the regime presented this process as the final outcome of the process of reforms and since then, the Free Republican Party has been presented as a part of the democratization reforms in academic historiography. According to this narrative, Türkiye's one-party regime desired the transition to multi-party life from the very beginning, but failed to realize it for various reasons, but finally reached the expected end in 1945. The most important indicator of this was the two previous attempts to transition to multi-party life: the Progressive Republican Party in 1925 and the Free Republican Party in 1930. Before 1945, there was no such historiography on the Free Republican Party. Until this date, the only historical source on the Free Republican Party was the 1931 High School History Textbook published by the State Printing House. While the Free Republican Party was largely presented from the perspective of the Republican People's Party, this historiography began to change with the works written after 1945. While the historiography on the SCF has been reshaped over time, academic works that examine this issue in a detached manner have begun to be written. The works on this subject started to be published abroad in the 1960s and in Turkey in the second half of the 1970s. In the 1980s, the number and scope of works written in Turkey began to increase, albeit slowly. It can be said that the 1990s and 2000s were the most productive periods in terms of historiography on the SCF. During this period, the number, range and quality of works on the SCF increased more than ever before and continued steadily until recently. It is noteworthy that the interest in the SCF experience, which can be seen as perhaps the only example of mass opposition to the government during the one-party period, increased rapidly in the 1990s and 2000s. Although the ease of access to archival sources in the relevant period also contributed to this situation, it should not be considered independent from the "Post-Kemalist" historiography, as İlker Aytürk points out.

In these academic studies, which are mostly written in the form of articles, the Free Republican Party has been analyzed on a local scale, especially in İzmir and İstanbul. Due to the lack of a special archive of the Free Republican Party, such studies were mostly written through the press, memoirs, documents on the Free Republican Party in the State Archives and second-hand sources.

In the bibliography published in this article, 34 mostly scientific/academic books, 33 academic theses, 124 articles, 4 encyclopedia articles and 413 newspaper articles published directly on the SCF were identified. It is certain that the number of these studies may increase in future studies. As it stands, this bibliography allows us to reach some conclusions about the literature on the SCF and the content of this literature. At this point, it can be said that the Free Republican Party is a subject of interest in the writing of Turkish Revolutionary History and Turkish Political History, that many special studies have been conducted on it, and that there is still much to be done. However, the literature on the Free Republican Party has not been brought together in a holistic manner. This article is an attempt at a bibliography on the Free Republican Party and brings together books, theses, articles and periodicals written directly on the Free Republican Party and presents them to the attention of the literature. Analyzing the existing literature together is important in terms of determining the point reached and the deficiencies in the historiography of the Free Republican Party.